

A szerző fékvétele

Bajai kerékpárutak Útvonalak és látnivalók

■ *A tavasz közeledtével ismét elő lehet venni a hidegebb időben téli pihenőre tett kerékpárutakat, és nyugodtan be lehet járni városunk környékét, különösen hogy az utóbb időben a kiépített, biztonságos kerékpárutak száma is megnőtt. Az alább írás ehhez kíván segítséget nyújtani. SZENTIVÁNYI GÁBOR összefoglalóját nemcsak helyieknek, hanem a városunkba látogató turistáknak is ajánlja, hiszen Baja a nemzetközi biciklis idegenforgalomnak is kedvelt célpontja lehet. Az írás tájékoztat az út mentén található látnivalókról is, amelyeket a helybeliek talán jól ismernek, de akár újra fel is fedezhetik őket.*

Baja a profi kerékpáros túrázóknak is ideális célpont, mivel a Duna mentén, a Gemenci ártéri erdő mellett terül el, és a Duna bal (alföldi) partján levő árvízvédelmi töltésen, a várost érintve vezet az Eurovelo 6 nemzetközi kerékpárút.

A város több nevezetessége, tájképi érdekessége azonban jól bejárható rövidebb, de tökéletesen kiépített kerékpárutakon, vagy gyér

forgalmú, aszfaltozott mellékutakon, amelyek megtétele kényelmesen, biztonságosan, akár gyerekekkel pedálozva sem vesz igénybe többet 30-90 percnél. Az alábbiakban ezekhez kívánok útmutatót, illetve tartalmi ajánlást adni:

Kiindulópontnak célszerű a **Szentháromság (Fő) tér** észak-nyugati sarkához közeli Sugovica-híd város felőli oldalát venni (S-pont), innen adom meg a távolságokat is.

E SZÁMUNK TARTALMÁBÓL

- Bemutatjuk Tóbiás Klára képzőművészt (Péter Árpád írása)
- „Jó, ha egy tanár templomba jár, de jó pedagógus is legyen mellette!” (Mayer János interjúja Tarján Leventével)
- Színek, illatok és metamorfózisok (Mayer János színikritikája)
- Emesz Margit: Óserő (novella)
- Képek és diverzánok alulnézetből (Gergely Ferenc tanulmánya, 1. rész)
- A költő és szabadságharos, Gérecz Attila (1929-1956) (Pap Iván életmű-áttekintése)
- Ha ezt Anna Karenina tudta volna (Jász Anikó és Gelányiné Marosvásárhelyi Adrienn biblioterapeuta beszélgetése)
- Aventura! (Körmöczy Áron pakisztáni útibeszámolója)
- 1848-49-es honvédek hadigondozása (Sarlós István forrásközlése)
- A szenvedéseken túl (Mayer János könyvismertetője)
- Védendő védtelenek: a vízityúk (Nebojszki László írása)

Térkép a lehetséges útvonalakkal

Türr István-emlékmű és kilátó (2 km)

A Sugovica-hídtől (nem áthaladva azon) a víz felőli oldalon északi irányba indulunk el a kitáblázott kerékpárúton (az 1848-as ágyú felé). A Halászpárhoz vezető úton óvatosan áthaladva felhajtunk a Sugovica északi partján húzódó töltésre, és ezen megteszünk kb. 1,4 km-t.

Az út elején jobbra a szerdán-szombaton működő városi piac, vasárnap bolhapiac, balra a Halászpárt éttermei, sörözői, kávézói várják a vendégeket. A töltés elején balra a jachtkikötőt és vízi színpadot láthatjuk, utána balra a Sugovica szabad strandja terül el a csúszkapályával, túlsó oldalán a Petőfi-sziget üdülőivel. Szemben balra a Türr István-árvágást (helyi nevén Tejes) láthatjuk, majd jobbra az Eötvös József Főiskola épületeit és kollégiumát.

A töltést, amelyen haladunk, az ún. Ga-

lagonyásnál (G-pont) egy aszfaltozott út keresztezi. Amikor a kerékpárút itt letér a töltésről, élesen balra kanyarodunk, és ezen az úton 600 méter után érzük el a Türr-emlékművet, amely a (nagy) Duna partján, a Sugovica torkolatánál épült 1934-ben. (Az esetleges átmeneti kellemetlen illatot a városi szennyvíztisztító okozza.)

Az emlékmű és kilátó a bajai születésű Türr István (1825-1908) tábornok, magyar szabadságharcosnak, Garibaldi szárnysegédjének, a marsalai partraszállás hőisének állít emléket, aki később fontos szerepet játszott a Korinthuszi-csatorna megépítésében is.

A kilátó mellett Halászlát Mini Skanzen tekinthető meg, és a közelben büfé és mosdó is üzemel a nyári szezonban. Az emlékmű melletti padokról jó kilátás nyílik a dunai hajóforgalomra és a túloldali Ge-

menci-erdőre.

Duna-híd (1,6 km a Galagonyástól, 3 km az S-ponttól)

Az említett G-pontnál továbbhaladva a töltésen kialakított, aszfaltozott kerékpárúton, elhaladunk Baja Szentjános városrésze mellett.

Jobbra látható az 1875-ben épült szentjánosi kápolna, amely minden év május közepén este kiindulópontja a hagyományörző Jánoska-eresztés programnak, amikor is a templom szentjének szobrát fáklyákkal és mécsesekkel díszített csónakok által kísért hajón szállítják Baja központjába, ahol egy égő koszorú vízre bocsátását követően az egész város megünnepli a halászkok és vízenjárók védőszentjének napját.

A töltésen továbbhaladva balra a dunai kikötő létesítményei, jobbra a részben felszámolás alatt levő régi ipari negyed épületei láthatók. Egy ponton ismét aszfaltozott út keresztezi a töltést, ezen áthaladva folytatjuk utunkat északi irányba. A balra látható nagy gabonasiló magasságában ismét közút keresztezi a töltést. Itt érdemes élesen balra fordulni, és ezen a gyér forgalmú közúton megtenni mintegy 300 métert, egészen a gabonasiló tövében lévő ún. Vándorpontig, amely a Gemenci Erdőgazdaság kezelésében kimondottan a kerékpáros turisták számára készült. Javító, mosoda, tisztálkodó helyiség és térképekkel ellátott közösségi terek várják az ide betérőket. A padokról jó kilátás nyílik a Dunára és a Türr István-(Duna) hídra.

A Vándorponttól a híd felé további 200 métert megtéve (A behajtani tilos tábla miatt inkább gyalogosan!) eljutunk a híd lábánál lévő IV. Károly-emlékműhöz és lépcsőhöz, ahol 1921. november 1-jén IV. Károly volt osztrák császár és magyar király utoljára érintett magyar földet, mielőtt a brit Glowworm hadihajó fedélzetén száműzetésbe vitték Madeira szigetére, ahol 1922. április 1-jén halt meg.

A Sugovica-híd – Türr-emlékmű – Vándorpont útvonal hossza: 4,2 km

Megjegyzés: A Duna-hídon átkelve felkereshetjük a híd déli oldalán fekvő Potyka csárdát, illetve áthaladva a hídtól északra elterülő üdülő negyeden, elérhetjük a Vén-Duna nevű holtágat. Alacsony vízállásnál mindkét helyen fürödhetünk a Duna jobb partján lévő homokzátonyokon.

Akik hosszabb útra vállalkoznak, a Duna-hídtól észak felé folytathatják útjukat a Duna bal partján kiépült töltésen (Eurovelo 6), ami áthalad a folyóba Bajánál visszasaómló Duna-völgyi Főcsatorna zsilipjén, és elvezet az érsekcsanádi, majd ósükösi Duna-partig – érintve a Tanyacsárdát, majd

a csanádi Rév Csárdát – illetve tovább vezet a szekszárdi (Szent László) Duna-hídig, amelyen átkelve, a Duna árterét nyugatról lezáró észak-déli irányú töltésen visszaérhetünk Pörbolyig. (Innen azonban célszerű vonattal visszatérni Bajára, mivel a szűk és forgalmas 55-ös út kb. 6 km-es szakasza nem ideális a kerékpáros közlekedés számára.)

Petőfi-sziget (3,5 km)

A Sugovica-hídon áthaladva körbe kerékpározhatunk a Baja zöld belvárosának is nevezett szigeten. A hídról lehajtva jobbra az Ifjúsági Szálló és Kemping (étterem, csónak kölcsönző), balra a 2015-ben átadott Turisztikai Központ (kerékpár kölcsönző) található, utóbbi mögött pedig a városi uszoda. Egyenesen továbbhaladva a kiépített kerékpárúton jobbra láthatunk több intézményi üdülőt, éttermet, panziót (Sobri Halászcserda, Vizafogó Panzió és Étterem).

A Türr-átvágás (Tejes) partjához érve balra kanyarodik az utunk, és hamarosan elérünk a nemrég átadott gyalogos és kerékpáros híddhoz (nevezük ezt T pontnak). Itt egyenesen továbbhaladunk (nem hajtunk fel a hídra!), elhaladva a tenispályák és az Evezősház mellett, majd hamarosan elérjük a Bajai Sporthorgász Egyesület telepét. Itt egyenesen (a „Magánterület” és „Gépjárművel behajtani tilos” tábla ellenére) óvatosan áthaladhatunk, majd utunkat folytatjuk a sziget árnyas fái alatt vezető, aszfaltozott kerékpárúton. A sziget keleti oldalán jól látható a 2015 nyarára elkészült magas partfal rekonstrukció, majd a Duna Wellness Hotel tömbje és a Szentháromság tér tárul

elénk. A híd alatt áthaladva balra kanyarodunk a Véndió Étterem mellett, majd kb. 100 m megtétele után visszakanyarodunk a Sugovica-hídra.

A Tejesben, még a kerékpáros híd előtt, a töltésen átnézve láthatjuk a magyar dunai jégtörő flotta több egységét és a Duna déli szakasza hajóútjának folyamatos kijelöléséért felelős „kitűző hajókat” (ezek a változó vízállásnak megfelelően helyezik át az éjjel-nappal látható bójákat).

A Sporthorgász Egyesületnél meggyőződhetünk arról, hogy Baja tényleg vízi város, mivel az országban fajlagosan itt található a legtöbb ladik, motorcsónak, kishajó – a vízen, a partra felhúzza, illetve a több száz csónaktárolóban.

Pandúr-sziget (kb. 12 km)

Elsősorban azoknak ajánlott, akik valódi ártéri erdőt kívánnak belülről látni. A kerékpárút középső, erdei szakasza (kb. 5,5 km) hengerelt murvával borított (a többi aszfaltozott), így közepes vagy szélesebb abroncsú bringákkal érdemes végigmenni.

A Sugovica-hídtól 1 km-t kerekedünk a már ismert gyalogos és kerékpáros híddhoz (T-pont), majd ezen átkelve jobbra kanyarodunk, és a Sugovica déli partján nyugat felé haladva 1200 méter után elérünk a Pandúr Ökoparkhoz és kilátóhoz, ahol a helyi flóra és fauna mellett megismerkedhetünk a bajai halászléfőzés fortélyaiával is. További 400 méter megtétele után kiérünk a Duna-partra (szemben a Türr- emlékművel). Innen a frissen aszfaltozott Futrinka utca, a bajaiak kedvelt üdülőterületének házai mentén haladunk 1 km-t, majd elérjük a Gemenc Zrt.

Vándorpont a kerékpáros turistáknak

Pandúri Erdészetének murvás belső útját. Kb. 1100 métert követően érdemes rövid pihenőt tartani az 1477. folyamkilométert jelző táblánál, ahonnan jó rálátás nyílik a Duna túlsó partján elterülő ún. Pál-zátonyra, a „bajai Riviéra” egyik kedvenc homokzátonyára. Ezt követően további, közel 4 km-t pedálozhatunk az ártéri erdő eredeti, többnyire árnyas, fákkal ölelt környezetében, számos belső tó, ártéri gödör mellett elhaladva. (Szemüveg, sapka ajánlott, mert időnként muslincák felhőivel is találkozhatunk.) Az erdőből kijövet a Szeremlei-Duna holtágnál érjük el ismét a műutat, ahol balra kanyarodva 1300 méter után a T-ponthoz jutunk vissza. (A műútnál jobbra kanyarodva és átkelve a Ferenc-csatorna hídján rátérhetünk az Eurovelo 6 Bajától dél felé induló szakaszára.)

Megjegyzés: Bajától délre ugyancsak kiépített, aszfaltozott kerékpárút vezet a 7 km-re levő Vaskút többnemzetiségű községbe, ahol érdemes megnézni a falu végén jobbra látható templomot, illetve az attól déli irányban, kb. 300 méterre megközelíthető rendezett, szép temetőt.

Praktikus tanácsok nem bajaiaknak: Baján mindenhol, még a belvárosban is ingyenesen lehet parkolni. A gépkocsival érkező bringásoknak célszerű a Sugovica hídon áthaladva, a Petőfi-szigeten balra elterülő parkolót igénybe venni, és itt átszállni a kerékpárokra. A szomszédos Turisztikai Központban tájékozódhatnak az egyéb turisztikai lehetőségekről is. Javasolom, hogy ne hagyják ki a bajai halászlét (amit a felsorolt vendéglők mindegyikében kaphatnak), és üljenek le egy italra vagy kávéra a Halászpárt vagy a Szentháromság tér valamelyik hangulatos teraszán.

Összeállította:

*Szentiványi Gábor (bajai)
nagykövet és amatőr bringás
2015. december*

A halászlé mini skanzen kellemes pihenőhely lehet

Tóbiás Klára szobrász- és tűzzománcművész

Tóbiás Klára

■ Noha nevét már régebről ismertem, igazán mélyen akkor rögzült bennem, amikor első ízben gyönyörködhettem művészi tevékenységének egyik maradandó alkotásában, a szegedi a Klauzál téren 2000-től látható *Millenniumi díszkútjában*. Utóbb, amikor unokáim arra kértek, hogy segédkezzem a tér túloldalán lévő Kossuth-szoborra felmászni, utána mindannyiszor gyönyörködtünk a díszkútban is.

Aztán elérkezett 2006, közelgett október 23., az 1956-os forradalom kitörésének 50. évfordulója. Az akkor már 10 éve gyógyszerész, amellet a szegedi Wass Albert Baráti Társaságot elnöki tisztét betöltő Árpád fiunktól érkezett a kérdés, hogy képesek és készek vagyunk-e anyagilag hozzájárulni egy, Tóbiás Klára művész által kivitelezett emlékmű elkészítéséhez. Miután az emlékműállítás szorgalmazója, a pénzdományok lelkes gyűjtője – Tóbiás Klárával és családjával, Farkas Andrással és családjával, valamint a Wass Albert Baráti Társaság más tagjaival karöltve – is fiunk volt, büszkék voltunk rá. Így magától értetődően, örömmel tettünk eleget kérésének. Csatlakozott hozzánk akkor már háromgyermekes orvos bátyja, Endre fiunk is. Mivel a városvezetés nem adott közterületet, és az akkor már nyugállományba készülő korábbi szeged-csanádi megyés püspök sem mutatott hajlandóságot a közreműködésre, remekül időzítve érkezett Szegedre az új püspök, dr. Kiss-Rigó László. Neki köszönhető, hogy 2006. október 23-án, esti órán a szegedi Dóm kertjében, a templom falának közelében, megható ünnepség keretében leplezték le a művész gyönyörű alkotását, a *Magyar Piéta 1956-os emlékművet*. A püspök úr által végzett felszentelésen az alkotó, valamint számos szegedi polgár

mellett teljes családommal magam is jelen voltam. A koszorúzás és mécsesgyújtás perceiben ért csupán az a meglepetés, hogy részint az emlékmű hátoldalán, illetve a talajba beépített, az adakozók névsorát ismertető táblán – a püspök úr, orvosegyetemi tanárok és más személyiségek neve mellett – családom tagjainak neve is szerepel.

Az emlékműavatást követő években feleségemmel több ízben is szívesen látott vendégei voltunk a művésznőnek a Móra Ferenc Múzeumhoz közeli lakásában. A hosszas beszélgetések során életének számos momentumát – köztük bajai főiskolai éveinek, vagy éppen Baján, a Kultúrházban a 80-as évek derekán rendezett kiállításának emlékét, megannyi felemelő, ill. fájdalmas élményét – is megismerhettük. A tartalmas és emlékezetes beszélgetéseket rendre a lakásában kialakított műterem meglátogatása követte.

Újabb, számomra életre szóló élményt jelentő találkozásom a művésznővel 2008-ban, ugyancsak Szegeden történt. Ez alkalommal hasonló előzmények után találkoztunk ismét, ugyanis a Kálvin téri református templom kertjében avatták fel a művész újabb alkotását, Wass Albert mellsobrát. Ezúttal is – Juhász András református lelkész hathatós támogatásával – a fent említettek voltak a kezdeményezők és pénzgyűjtők. Az avatáson történelmi zászlók és a hagyományos katonai mundurba öltöző *1848/49-es Szabadságharc Szegedi III. Honvéd-zászlóalj Hagyományörző Egyesület* jelentették a díszletet. Jelen volt az eseményen többek között dr. Bölskei Gusztáv református püspök, dr. Kiss-Rigó László szeged-csanádi megyéspüspök, Bartha József holtmarosi református lelkész (Wass Albert hamvai egyharmadának őrzője), Koltay Gábor filmrendező. Természetesen jelen volt kiterjedtebb családom is; Árpád fiam idősebb (akkor 7 éves) Mira lánya *Wass Albert Meghalt a patak* című versének gyönyörű elszavalásával járult hozzá a szoboravatás emelkedett hangulatához.

A fentebb leírtak aligha hagynak kétséget a felől, hogy Tóbiás Klára szobrász- és tűzzománcművész családom a szívébe fogadta, így az sem szorul magyarázatra, mekkora örömmel értesültünk arról, hogy a művész 2015. augusztus 19-én „kimagasló tevékenysége elismeréseként Magyar Arany Érdemkereszt polgári tagozat kitüntetésben részesült”.

Az 1945-ben Szegeden született, szaktudását részint édesapjától, Tóbiás Imre szobrászművésztől, részint nagybátyjától, Tóbiás

György festőművésztől elsajátító művésznő bővebb életrajzi adataival, munkásságának fontosabb állomásaival, egyéni és válogatott csoportos kiállításainak, közgyűjteményekben elhelyezett és köztéri műveinek listájával az érdeklődő megismerkedhet korunk információs szupersztrádáján, az interneten is. Az ott fellelhető adatok között megismerheti az olvasó mind ars poeticáját („*Olyan szerencsés vagyok, hogy álmaimat a világ legszebb és egyik legidőtállóbb anyagába, tűzzománcba zárhatom.*”), mind legnagyobb bánatát (hogy ti. hazánk legmagasabb hegycsúcsára, a Kékestetőre tervezett, zománcpalattával gazdagon díszített nagyméretű bronz szoborcsoportot, a csodaszarvas-legendát megörökítő emlékművet – máig nem adták át, holott felállítását a Magyar Millenniumi Kormánybiztos Hivatala 2000. augusztus 20-ra ígérte).

A művész már egy korábbi beszélgetésünk alkalmával igent mondott arra a kérdésre, vajon szívesen állítana-e ki alkotásaiból több évtized múltán ismét Baján. Az azt követő kezdeményezést a Duna Hotel igazgatója örömmel üdvözölte, ám a kiállítás terve – a művész akkoriban hosszas kórházi kezeléseket igénylő egészségi állapota miatt – meghiúsult. E sorok íróját örömmel töltötte el, ha Tóbiás Klára kiállítása ez évben megvalósulhatna. Reményei szerint hosszú idő után a Bajai Honpolgár olvasótábora is szeretettel üdvözlözné a művésznőt újra városunkban.

dr. Péter Árpád

Tóbiás Klára alkotása Szegeden, a Dóm téren

„Jó, ha egy tanár templomba jár, de jó pedagógus is legyen mellette!”

Számvetés Tarján Leventével pályájáról, keresztény iskoláról, közéleti szerepekről

■ **Márciusban ünnepli 75. születésnapját TARJÁN LEVENTE, a Keresztény Értelmiségi Szövetsége (KÉSZ) bajai csoportjának elnöke, a Szent László Általános Művelődési Központ nyugalmazott igazgatója, városunk díszpolgára, számos magas kitüntetés birtokosa. A jeles nap ürügyén örömmel tekintett vissza közéleti szerepvállalásokban is gazdag pedagóguspályájára, az általa legfontosabbnak tartott eredményekre. Bár karrierje összes részletét nem érinthettük, beszélgetésünk így is alapos áttekintést adott személyiségéről. Ennek során szívesen mesélt arról is, mire a legbüszkébb.**

- Mindenekelőtt a családomra, aztán a katolikus oktatási intézmény bajai megteremtésére, harmadrészt pedig a tanítványokra. A hatvanadik születésnapomra a kollégáimtól egy Udvardi Erzsébet-képet kaptam ajándékba. Akkor mondtam: a szüleimet már eltemettem, a gyermekeimet felneveltem, a hivatásomat teljesítettem, és innentől ahány napot kapok az élettől, az mind ajándék lesz. Ebbe a három dologba talán belefoglalhatjuk a legfontosabbakat.

- *Mesélj kicsit a családról! Honnan indult ez az életpálya, mennyire egyenes úton jutottál oda, ahol most tartasz?*

- Nagyon jó helyre születtem 1941-ben. Édesapám családja zombori eredetű, anyai ágon tősgyökeres bajai család a miénk. Apámat igazából 6-7 éves koromban ismertem meg, amikor emberi roncsként hazatért a szovjet hadifogságból. A családban öröklődött a vérnyomásprobléma, de egy hadifogoly nálal ezzel nem sokat törődtek. Testvérei így is magas életkort értek meg, ő viszont 55 évesen meghalt. Én akkor alig 14 éves voltam, és mindig beteg emberként emlékszem rá. A család rendkívül összetartó volt; több generáció élt együtt, gyerekkoromban többnyire heten laktunk egy fedél alatt. Én már szegény sorsú családra emlékszem, hiszen mire öntudatra eszméltem, édesapám fogságba esett, 13 évvel idősebb bátyám pedig orvosi egyetemre járt. Lényegében nagyapám velünk élő testvérenek nyugdíjából tartottuk fenn magunkat. Persze osztálytársaim is hasonlóan szegényesen éltek, napjaink mégis szeretetben teltek. A bátyám születése után az orvosok azt mondták édesanyámnak, hogy nem lehet több gyereke. Aztán 12 év múlva elment az orvoshoz, aki miómát (az anyaméh izomszövetének jóindulatú daganata – a szerk.) állapított meg nála. Kis idő múlva viszont levelet kapott Burg Ete szülészprofesszortól arról, hogy áldott állapotban van: a „mióma” én voltam. A levelet egy életem át megőrizte az imakönyvében. Édesapám fogsága előtt állampénztári főtanácsosként

dolgozott, utána a járási hivatal pénzügyi osztályán kapott ennek megfelelő munkát, de hamarosan rokkantnyugdíjas lett. Édesanyám háztartásbeli volt, akkoriban egy nagy családban ez rengeteg munkát jelentett. Egyébként a mai házuk mögötti telken álló házban éltünk, onnan jártam a Központi Fiúiskolába. (Édesanyám halála után költöztünk vissza a Rókus utcába.) Kitűnő pedagógusok keze közé kerültem. *Lukin Sanyi* bácsi, a neves zenepedagógus apja volt 3 évig az osztályfőnököm és magyartanárom is egyben. Később a matematika-fizika szakos tanár *Béla Miklós* vette át az osztályt, nagyszerű ember volt. (Később a bátyám apósa lett.) Sajnos ottani tanáraim közül már csak *Albert Sándorné*, *Ditta néni* él, aki nagyon megszerettette velünk a történelmet.

Innen szinte az egész osztályunk a III. Béla Gimnáziumba került, mi *Ozvald László* tanár úr „karmai” közé. Sok jó tanárom közül *Dániel Józsefet* emelem ki, aki első osztályos koromban, súlyos vesegyulladásom idején rendszeresen látogatott a kórházban, majd

Tarján Levente

otthon is, és minden tantárgyból igyekezett felkészíteni az osztályozó vizsgára, nehogy lemaradjak. Rajta kívül különösen szívesen emlékszem ebből az időből két hittanáromra, a tudós életű, de hányatott sorsú későbbi pécsi segédpüspökre, *Belon Gellertre*, akit *Jávor Béla* a „nemzet püspökének” nevezett, valamint *Kerekes Károlyra*, a későbbi zirci apátra is. Mindkettejükkel halálukig kapcsolatot tartottunk. (Büszkeséggel tölt el, hogy részben nekem köszönhető Belon Gellért emléktáblája a plébánia falán, és hogy Baján utca is őrzi emlékét.)

Fekete Szabolcs, Tarján Levente és dr. Maruzsa Zoltán a Mindszenty Emlékbizottság tagjai fát ültetnek. Baja, 2013

Dániel tanár úr készített fel az orvosi egyetemi felvételre is, amelyek jól sikerültek, ám „helyszűke miatt” nem vettek fel. Javasolták, hogy menjek egy évig fizikai munkásnak, mert nagyobb esélyem lehet, mint a családom „osztályidegen” múltjával. A segédmunkásként eltöltött év nagyon rossz, megaláztatásokkal teli időszak volt, ráadásul az egyetemre ezután sem vettek fel. (Mindegyik felvételi eljárásban rákérdeztek világnézeti hovatartozásomra – vagyis a templomba járásra –, ami aligha lehetett véletlen.) Egy nagybátyám tanácsára jelentkeztem aztán egy érettségizőhöz kötött, földmérő technikus képzésre, Székesfehérvárra. Szinte csak olyanokkal tanultam itt együtt, akik eredetileg orvosok, gyógyszerészek vagy éppen tanárok akartak volna lenni. Előadónk (a Budapesti Műszaki Egyetem Székesfehérvári Földhivatal Vízügyi Igazgatóságának munkatársai) emberségükkel és a szakma őszinte szeretetével megkedveltették velünk a földmérő szakmát, bár mindannyiunk számára kényszerpályának látszott. Humán érzékelésünkre jellemző, hogy többször utaztunk együtt Budapestre egy-egy szombat esti operatátogatás kedvéért, s tízen együtt utazva 50%-os kedvezményt is kaptunk. Ezt egészítette ki egy-egy vasárnapi szentmise a Mátyás-templomban vagy a Szent István-bazilikában.

- *Hogy lett ebből pedagóguspálya?*

- Amikor Székesfehérvárra kerültem, nagyon el voltam keseredve. Szerencsére a fehérvári püspökségen találkoztam bátyám egykori ciszter osztályfőnökével, *Sulyok Ignáccal*, aki ott könyvtárosként és levéltárosként dolgozott. Miután elsírtam neki a bánatomat, azt mondta, ha mindent elkövettem, amit lehetett, és nem sikerült, akkor Istennek más terve van velem; álljam meg a helyem ott, ahová kerültem, és kialakul. Akkoriban a Pécsi Geodéziai és Térképészeti Vállalattól kaptam ösztöndíjat, utána két évig náluk dolgoztam. A vállalat Baja környékén végzett méréseket, így itthon lakva járhattam ki a terepre, de láttam, hogy ez hosszabb távon nem nekem való. A bátyám javaslatára kerestem meg *Kiss Györgyöt*, a vízügyi igazgatóság akkori vezetőjét. Ő mondta, hogy 1962-ben indult vízügyi szakközépiskolai képzés a városban, ahová éppen a harmadik évfolyam tantárgyainak oktatásához keresnek műszaki tanárokat. Nekik szolgálati lakást is ígértek. Akkor már eljegyeztem a későbbi feleségemet, így ez igen kedvező ajánlatnak tűnt. 1964-ben végül így kerültem a *Tóth Kálmán Szakközépiskolába*, és innentől kezdve csupa öröm volt az életem. Nagyon szerettem tanítani, szerettem a szakmámat, szívesen voltam osztályfőnök is. (Négy osztályt vittem

végig, az ötödiktől akkor kellett megválnom, amikor igazgató lettem.) Közben levelező szakon megszereztem a szükséges végzettségeket és a mérnöki, majd a tanári diplomát is; 1972-től nevezhettem magam hivatalosan is mérnök-tanárnak. Közben szakfelügyelővé is kineveztek, ennek révén rendszeresen látogattam az ország összesen 11 vízügyi iskoláját. Az iskolában hamarosan rám bízta a szakképzés vezetését. Egészen 1992-ig ebben a mederben folyt a szakmai pályám.

- *Kik választották abban az időben a vízügyi szakközépiskolát?*

- Egy ideig a technikum elnevezés egyfajta varázsszó volt; sokan még gimnáziumi osztályt elhagyva is jöttek hozzánk a remélt technikus végzettség miatt. Ezen a környéken sokaknak volt családi vízügyes kapcsolata. Nagy vonzereje lehetett annak is, hogy a vízügyi szakközépiskolában ugyanazok a tanárok tanították a közismereti tárgyakat, akik a gimnáziumi tagozaton, és köztük egészen kiváló szakemberek dolgoztak, mint például a magyar tanító *Tóth-Pál Zoltán*, de matematikából is erősnek számítottunk. Ráadásul az 1960-as években sok remek tanár hagyta el a III. Béla Gimnáziumot, közülük többen nálunk kötöttek ki. Ennek gyorsan híre ment, és mondhatjuk, hogy följöttünk. A vízügyi szolgálat sokáig menő munkahely, a vízügy jól szervezett vállalat volt, amelynek mi biztosítottuk az utánpótlását. A jelenlegi bajai vízügyi igazgató, a helyettese és számos szakaszmérnök is tanítványunk volt. A pécsi, székesfehérvári vezető vízügyes szakemberek, a harkányi fürdő vezetői is bajai diákok voltak, az Országos Vízügyi Hivatal oktatási osztályának vezetői (tehát a tulajdonképpeni főnökeim) is kerültek már

ki az iskolánkból. Voltak, akik a Magyar Hidrológiai Társaságban töltöttek be vezető szerepet. Több egykori fehérvári évfolyamtársam oktatta diákjaimat immár egyetemi tanárként, és örömmel hallottam, amikor rákérdeztek, hogy én tanítottam-e őket geodéziából. Azt hiszem, sokakkal meg tudtam szeretetni a szakmát.

- *A rendszerváltás környékén aztán ismét fontos dolgok történtek veled és körülötted.*

- Abban az időben számos párt és szervezet alakult. 1989-ben Budapesten létrehozták a *Keresztény Értelmiségiek Szövetségét*, hogy az akkori politikai hangzavarban az örök keresztény értékeket állítsák a középpontba. Mi ennek a szegedi szervezetével vettük fel a kapcsolatot. Azt tanácsolták, ne akarjunk papok helyett papok vagy próféták lenni, de a megyés püspökkel és a helyi sajtóval legyünk jóban. A bajai csoport alakuló ülését a pártok házába hirdettük meg, amelyen kb. 150 fő jelent meg. Jelen volt a KÉSZ országos elnöke, *Csanád Béla* professzor és *Dankó László* kalocsai érsek, a szövetség fővédnöke is. Sokan azt gondolták, pártot alapítunk. Amikor kiderült, hogy politizálunk, és állást is foglalunk erkölcsi és ideológiai kérdésekben, de egyetlen politikai párthoz sem kötelezzük el magunkat, többen – összesen 120 fő – csatlakoztak hozzánk. Mintegy 50 pedagógus is belépett a szervezetbe, így adta magát, hogy az ifjúság nevelése terén tegyünk valamit: alapítsunk keresztény általános iskolát Baján! Az óvoda már adva volt (ezt ugyanis szülők kérték), az iskolát meg kellett hirdetnünk. A demográfiai hullámot figyelembe véve beláttuk, hogy nem újabb iskolát kellene létrehoznunk, hanem valamelyik meglévőből induljunk keresztény

Dr. Habsburg Ottó a Szent László ÁMK emlékkönyvébe ír Marosvásárhelyiné Gergely Anna igazgatóhelyettes és Tarján Levente igazgató kérésére. Baja, 2000

osztályt. A Vöröskereszt téri iskola tűnt erre alkalmasnak, hiszen mellette volt az óvoda. A helyi sajtóban felhívást és jelentkezési lapot tettünk közzé a keresztény iskola indításához. A jelentkezések alapján a Vöröskereszt tér környékéről akkora igény volt, hogy a következő tanévtől – a második kivételével – az első négy általános iskolai osztályt el tudtuk indítani. Az önkormányzat egy hónap múlva szülői értekezletet hívott össze, addigra – nem tudni, mi okból – már senki sem kérte a keresztény iskolai nevelést. Ezt követően újabb sajtófelhívást tettünk közzé, mert tudtuk, hogy ha most nem indítjuk el a keresztény óvodát és iskolát, a közeljövőben erre nem sok esélyünk lesz. Szerencsére Széll Péter az oktatási és kulturális bizottság vezetőjeként megígérte, ha lesz legalább 20 jelentkező, akkor az első osztály elindulhat. 19 lett ebből, de mégis megkaptuk az engedélyt. Nem csak elkötelezett keresztény szülők írták be gyermekeiket; többen meg sem voltak keresztelve. Csakhogy sokáig egyik iskola sem akart nekünk helyet adni. Kimutatták, hogy egyetlen üres osztálytermük sincs. (Érdekes, hogy néhány év múlva iskolát kellett bezárni, illetve összevonni a csökkenő gyerekszám miatt.)

Közben (1992-ben) megürült a Tóth Kálmán Gimnázium és Szakközépiskola igazgatói széke, és miután arról értesültem, hogy az addigi iskolavezető, dr. Szentjóni Szabó Tibor nem pályázik, beadtam a pályázatomat az intézményvezetésre. Miután kineveztek, Széll Péter megígérte, hogy amennyiben az első évben helyet biztosítok a „KÉSZ-osztálynak”, egy év múlva a város is kész lesz erre. Így is lett: a következő évben az Újvárosi Általános Iskola Szent Imre téri épületében kaptunk osztálytermet. A növekvő jelentkezések miatt később újabb osztálytermeket kaptunk, s végül az egész épület megkaptuk ingyen használatra, bár berendezése kész romhalmaz volt. Az önkormányzat jóvoltából ezt hamarosan lecserelelhetjük. Az alapító okiratot 1992 augusztusában Éber András polgármesterrel együtt írtam alá, s ekkor lett a KÉSZ az osztály fenntartója.

- *Hogy lett a keresztény osztályokból önálló katolikus iskola?*

- 1995-ben a ciszterci rend visszakapta a III. Béla Gimnáziumot, de a tantestületben komoly ellenállás mutatkozott. Ekkor vetette fel Széll Péter (immár polgármesterként), hogy az apácák visszakérhetnék korábbi épületeiket, az államosítás után hozzá épült részeket megkapná a ciszterci rend, a III. Béla pedig maradhatna önkormányzati tulajdonban. Egykori tanítványunk, Dávid Ibolya (1998-2002 között igazságügy-miniszter) segítségével ezt is sikerült lebonyolítanunk, és

40 évig munkahely és hivatás: a Szent László ÁMK homlokzata

elértük, hogy iskolánkat az önkormányzat fel is újítsa. Egykori hittanárom, ekkor már zirci apát, dr. Kerekes Károly és az engem annak idején útra indító Sulyok Ignác jött le Bajára azzal, hogy kész vagyok-e vállalni az adott testülettel az intézmény vezetését. Azt mondtam, merem vállalni, mert úgy tűnik, ez lett az utam. Végül 1995-ben alakult meg a Szent László ÁMK. Az óvodára épült újonnan az általános iskola, majd a nyolcosztályos gimnázium; a négyosztályos gimnáziumi és szakközépiskolai képzés pedig megmaradt. A nevet Kerekes atya javasolta, mivel akkor volt a Szent László-émlékév, főleg, hogy azzal is puhították, hogy a korábbi névadó, Tóth Kálmán állítólag szabadkőműves volt. A névadó ünnepségre meghívtuk Tempfli József nagyváradi püspököt, aki örömmel jött el Bajára. (Nagyváradnak Szent László a patrónusa – a szerk.) A fenntartói jogokat ekkor 1999-ig a KÉSZ központja vette át. Innentől viszont kiegészítő támogatásokat csak egyházi, illetve önkormányzati fenntartású intézmények kaphattak, így újabb váltásra kényszerültünk. Először a zirci ciszterci apátot, Zakar Polikárpot kerestem meg az ügyben, de ő nem mutatott komoly érdeklődést egy újabb iskola iránt. Végül a kérdés úgy dőlt el, hogy kiszámították, mekkora volt a végül önkormányzati kézben maradó III. Béla Gimnázium alapterülete, és felmérték, mekkora az új építésekkel együtt a mi intézményünké, a különbözetet pedig a végzés szerint ki kellett fizetni a ciszterci rendnek. A tulajdoni kérdés rendezése után mentem az apácákhoz (a *Miasszonyunkról Nevezett Kalocsai Iskolanővérek Társulatához* – a szerk.), a józan gondolkodású Máriai Franciska M. Romualda rendfőnökhöz. Némi hezitálás után elvállalták az intézmény

fenntartói jogait. Az oktatómunkába egyáltalán nem szóltak bele, de amiben kellett, támogattak minket. Azt mondták, nem baj, ha egy tanár templomba is jár, de elsősorban jó pedagógus legyen.

- *Mennyire volt nehéz a munka az „örököl” testülettel, amelyben nyilván nem csak hívő keresztények dolgoztak addig?*

- Nem volt ezzel probléma. Tiszteséges, becsületes testület volt ez; egy része járt templomba, más része nem. Széll Péter egyébként rendkívül korrekt módon az átalakulás előtt mindenkinek felajánlotta: ha nem kíván a katolikus intézményben dolgozni, kerít neki állást valamely másik bajai iskolában – senki nem akart távozni. A keresztény értékeket mindegyikük vállalhatónak tartotta, én viszont senkitől sem vártam el, hogy innentől csak a látszat kedvéért kezdjen el templomba járni. Egyedül az osztályfőnököktől kértem, hogy a tanévnyitó és -záró és más ünnepi miséken legyenek jelen az osztályukkal. (Ezt mindannyian vállalták.) Ma, amikor tömegesen vesznek át iskolákat az egyházak – gyakran a szülők akarata ellenére is –, ez nem mindig megy ilyen könnyen, és sokat lehet ártani vele.

El kell mondanom, hogy kiváló helyetteseim voltak: műszaki helyettesként Fekete-Kovács Győző segített (ő már a vízügyi képzést alapító édesanyja révén is kötődött az iskolához), Marosvásárhelyiné Gergely Annának már az édesanyja is ebben az iskolában végzett, de ő maga is óvodás korától kötődött az intézményhez, és végtelenül precíz helyettes volt. Később nevelési igazgatóhelyettesként Virág Tibor, az általános iskola élén Bakos Csaba is kiváló munkát végzett. Szerintem ma mindannyian nagyon hiányoznak onnan. De úgy éreztem, általa-

ban az egész testület, a pénzügyi osztály is mellettem állt. Az egyházi gazdasági revizorok soha nem találtak hibát nálunk.

- *Milyen típusú igazgató voltál ennek az intézménynek az élén?*

- Az ajtóm mindig nyitva állt a kollégák előtt, ezt természetesnek is tartottam. Nem kellett hozzám bejelentkezni a titkárnőnél. Pedig összesen 1200 gyerek ügyei tartoztak hozzám. S bár nem voltunk önkormányzati intézmény, igyekeztünk minden városi rendezvényen jelen lenni. Épp ezért a városi vezetők általában megtisztelték fontos eseményeinket, és elismerték az eredményeinket is. Talán emiatt fáj máig, amilyen módon aztán a nyugdíjazásom történt. De a szalagavatókra és ballagásokra máig is meghívnak, ugyanígy mindig ott vagyok a Szent László diájainak bérálásán is. Egyébként ma már ritkán járok az iskolámba, de a szép emlékeket ez sem tudja elhomályosítani.

- *Igazgatóságod időszakából mire vagy a legbüszkébb?*

- Főképp arra, hogy az átmenet zökkenőmentes volt mind a város, mind a testület szempontjából, a jó hangulat mindvégig megmaradt. Nem okozott problémát, amikor feszületek kerültek a tantermekbe. Vagy arra, hogy amikor zárandoklatot szerveztünk Vodícára, mondtam, hogy még véletlenül se tegyék kötelezővé. Aztán az egyébként református Virág Tibor is megjelent az osztályával, mert elfogadta, hogy katolikus iskolában dolgozóként nem maradhat ki ebből, példát kell mutatnia. Büszke vagyok az iskolaalapítások megünneplést évfordulóira is. Az egyik ilyen alkalommal képzőművészeti kiállítást tartottunk, amelynek az adta az apropóját, hogy *Udvardi Erzsébet* festőművész is diákunk volt. (Az ő rajztanára volt a később külföldre szakadt *Kákonyi M. Konstantina* nővér, aki számos alkotását az esztergomi Keresztény Múzeumnak adományozta, ám ekkor többet ki tudtunk kölcsönözni.) Kettejükön kívül több más művész (*Rendes Béláné, Klossy Irén, Puskás Klára*) alkotásait is megcsodálhatták az érdeklődők.

Az iskola vezetése mellett létrehoztuk a *Rákóczi Szövetség* bajai csoportját, amelynek ma is elnöke vagyok. Megalakulása idején a III. Béla Gimnázium Baráti Körének is titkára voltam. A KÉSZ titkáráként pedig büszke vagyok arra, hogy 1991-ben meghívhattuk *Habsburg Ottót* Bajára, és jelen lehetett a magyar földet utoljára Baján látott szülei emléktáblájának felavatásán is. (2000-ben újra eljött, a Duna-híd rekonstrukciója után lehetővé vált az ún. Károly-lépcső átadása is.) Mindszenty József bíboros-hercegprímást ábrázoló mellszobor felállításának kezdeményezésében is komoly szerepünk volt.

- *Volt egy kitérőd a politika irányába is.*

- A helyi önkormányzati képviselőség nekem sosem okozott gondot. Szerettem a városomat, sokan is ismertek, bár a politika igazából nem volt nekem való: én az egyenes beszédet szerettem. Másrészt nem szívesen szavaznék „politikai érdekből” észszerű dolgok ellen. Aztán 1994-ben talán a hiúságomra is apellálva „rászedtek”, hogy vállaljam el az országgyűlési képviselő-jelöltséget. A bajai kerületek többségében egyébként győztem, kivéve az Újvárost, így nem lettem parlamenti képviselő. Ha akkor a politikába vettem volna bele magam, a Kereszténydemokrata Néppárt sokadik képviselőjeként keveset tehettem volna, viszont akkor talán ma nincs is Szent László. Az sem vonzott, hogy 3 napig Pesten, 3 napig Baján éljek. Aztán mielőtt a '98-as választáson újra jelöltni próbáltak volna, 1997 karácsonyán igen magas vérnyomást mértek nálam, ami szívritmuszavart okozott. Ez komoly figyelmeztetés volt a gondviseléstől, hogy vigyázzak, hiszen apám is agyvérzésben halt meg, a családban többen is küszködnek ezzel problémával – úgy éreztem, nem szabad a jelöltséget vállalni, bár a KDNP több magas rangú vezetője is győzködni próbált.

- *Szerinted miről lehet megismerni a keresztény értelmiségit? Miben más ő, mint a többiek?*

- Ezt nem könnyű általánosságban megfogalmazni, inkább mondok pár szemléltető történetet. Keve atya (*Bácskai Sándor Keve, az utolsó bajai ciszter házfőnök – a szerk.*) mesélte, hogy rendszeresen járt kosármecsekre, de a közelében egyetlen káromkodást sem hallott. Talán azért, mert a megjelenése, reverendája eleve tiszteletet sugárzott. Egy történet szerint Assisi Szent Ferenc pedig úgy „prédikált”, hogy egy barátjával együtt végigsétált a romlott Pádua városán, de egyetlen szót sem szólt. Vagy említhetném *Papp Lajos* szívsebész professzort, ahogy ő a betegekkel beszél, amikor azok a segítségét igénylik. Belon Gellért pedig azt tanította nekünk, hogy ahol ápolásra szoruló nagybeteg van a háznál, az ápolója ne menjen templomba, mert a beteggondozás istennek tetsző cselekedet. (Krisztus is meggyógyította a beteget szombati napon.) Tehát a keresztény értelmiségi lét inkább attitűdökben, a világhoz, az emberekhez való viszonyulásban nyilvánul meg, mintsem a vallásgyakorlásban. Nem ítéljük el azokat sem, akik az egyház tanításával ellenkező álláspontot képviselnek az abortusz vagy éppen a házasság felbonthatatlanságának kérdésében. Azt hiszem, igazságosnak, megértőnek kell lenni elsősorban – ez sokkal fontosabb, mint a különbségek. A fő parancs: szeresd felebarátodat,

mint önmagadat. Az élet minden területén ennek kell érvényesülnie.

- *Egy életút-interjú nem lehet teljes anélkül, hogy ne mesélj valamit a családról.*

- Nemcsak a munkahelyemen, a családban is a nyugalom a legfontosabb. Bátyám, *dr. Tarján István* a bajai kórház orvosa volt. 1956-ban beválasztották a munkástanácsba, ami miatt „ellenforradalmárként” elbocsátották. Hónapokig munkanélküli volt, később rehabilitálták, majd az 1960-ban megszervezett idegbeteg-gondozó intézet főorvosa lett. Sajnos korán, 1984-ben meghalt, nagyon hiányzik. A feleségem az Alsó-Duna-völgyi Vízügyi Igazgatóság mérnökeként ment nyugdíjba; tavaly ünnepeltük 50. házassági évfordulónkat, és úgy látom, a gyermekeink is hasonló felfogásban élnek az életüket. Van két lányunk; kettejük között volt két koraszülött fiunk, akiket elvesztettünk. A nagyobbik lányunk, *Klára* mérnöki diplomát szerzett a férjével együtt, de később kezgyességét kamatoztatva gyermekruhákkal kezdett foglalkozni. Pécelen élnek, három gyermekük van. A másik lányunk, *Boglárka* még a gimnáziumban találta meg a nagy szerelmét, és bár más-más városban tanultak tovább, kitartottak egymás mellett. A lányom matematika-fizika szakos tanári diplomát szerzett, de utóbb közgazdasági egyetemet is végzett. A férje elektromérnök diplomával vállalkozóként hangtechnikával foglalkozik, Gödön élnek. Náluk hosszú várakozás, 14 év házasság után született baba. Unokáink kötődését, azt hiszem, jól jelzi, hogy a legnagyobbik eljegyzését a házukban tartottuk az egész család jelenlétében. A nyugalommal, békességgel és (a vérnyomást leszámítva) az egészséggel elkényeztetet a jóisten.

- *Mivel telnek a nyugdíjas napok, évek a nagypapa szerepen kívül?*

- A KÉSZ bajai szervezetének – ahol évenként át titkár voltam, mert szerettem és tudtam is szervezni – elnöke vagyok, de minthogy titkárunk, Virág Tibor intézményvezetőként nagyon elfoglalt, a szervezőmunka nagy részét most is én végzem. Motoszkál bennem gondolat, és az érsek úr is biztat erre, hogy meg kellene írnom az iskola történetét, mert számos dologra már nem emlékszik senki. Ezen túl rendezem az irataimat, nagyon sokat ki kellene selejtezni. Ebből a célból elővettem a Bajai Honpolgár régi számaint is, de egyiket sem volt szívem kidobni, sőt a régi írásokat is nagy élvezettel olvasom újra. Jó tudni, hogy a folyóirat a maga eszközeivel hozzájárul a helyi múlt megőrzéséhez, amit én is egész életemben nagyon fontosnak tartottam.

Színek, illatok és metamorfózisok

(Egy asszony illata. A Bajai Fiatalok Színházának bemutatója. 2016. január 25.)

■ Filmek színpadi adaptációinak lehetséges buktatóiról e lap hasábjain is többször értekezünk már. A darab alapjául szolgáló regényt (*Givanni Arpino: A sötét és a tenger*) Dino Risi (1974) és *Martin Brest* (1992) is megfilmesítette; a rendező *Ottmár Attila* láthatóan az utóbbi, amerikai környezetbe helyezett változatot vette alapul. A fimben nyújtott alakításáért annak idején *Al Pacino* Oscar-díjat kapott.

A film ismeretében eleve voltak kételyeim annak színpadi megjeleníthetőségéről, és ezek egy része sajnos be is igazolódott. Nem is elsősorban a színpadon nyilvánvalóan megoldhatatlan, így nagy részben kimaradt jelenetek (pl. a csak szóban említett diákcsinny, a ferraris száguldozás New York utcáin vagy épp a limuzinos utazás) miatt, hanem azért, mert a helyszínváltások és időbeli ugrások illúzióját ezúttal nem sikerült megteremteni. Ettől viszont az előadás minden erénye ellenére is kissé vontatottá, darabossá válik, és nem üt akkorát, mint a filmváltozat a maga idejében. Túl sokszor töri meg zenei betétekkel kitöltött átrendezés a lendületet, néhány jelenet – főleg az első felvonásban – pedig túl rövid ahhoz, hogy a néző megfélekedezzen erről.

Pedig a *Tóth-Kiss Hajni* tervei alapján készült színpadi körítés nagyon átgondolt; végig dominál az egyik kulcsjelenet tangójához igazított vörös és fekete szín, a monumentális épített díszletek helyett ezúttal puritán, de ízléses, festett állandó és változva vetített képek erősítették az aktuális jelenet hangulatát. Igaz, utóbbiak – különösen a darab kezdetén elhangzó *Heine*-verssel (*Énekek éneke*) együtt – némileg talán szűkítik a darab értelmezési lehetőségeit; a mindenféle pozícióban és hangulatban megjelenített nőalak azt sugallja, mintha *Slade* alezredes (*Balázsevits Tamás*) megkeseredettségének kizárólag a nőprobléma lenne az oka. Azt is el kell mondani, hogy a Bácskai Kultúrpalota nagyterme nem volt a legszerencsésebb helyszínválasztás. Itt eleve kicsi a játéktér (pedig a helyszínváltások miatt inkább több kellene), másrészt a nézőtér legtöbb pozíciójából a színpadon zajló eseményeket egyszerűen nem lehet látni, pedig például a kitűnően koreografált tangójelenet akkor érné el a kívánt hatást, ha a szereplők testének mozgását tökéletesen látni lehetne.

Miután a darab középpontjában a két főszereplő, az alezredes és az őt kísérő, komoly erkölcsi dilemma elé kerülő, érettségi

előtt álló diák, *Charlie Simms* (*Nagy Domonkos*) ellentmondásos, de a darab végére elmélyülő emberi kapcsolata áll, különösen nagy súly esik e karakterek alakítására. Mindkettőjükéről elmondható, hogy feladatukat hitelesen megoldották. A legnehezebb feladat természetesen a vak, megkeseredett, az életet még utoljára élvezni akaró, de az egykori úriemberséget és a cinikus közönségességet egyszerre magában hordozó alezredes figurája, amely ráadásul a darab végére még egyfajta lelki változáson is keresztülmegy. Balázsevits Tamás ezúttal messze felülmúlja az utóbbi időben nyújtott bármelyik alakítását. Mind mozgásában, mind hanghordozásában annyira tökéletes másolata a filmbéli *Al Pacinónak*, hogy szinte *Véghvári Tamás* klasszikus szinkronhangját is halljuk alatta. Azon persze lehet vitatkozni, hogy szerencsés-e ennyire egy meglévő mintához ragaszkodni, és nem kellene-e új árnyalatokkal gazdagítani a karaktert, de az, hogy egyáltalán ezen elgondolkodunk, mutatja, hogy a magasra tett léccet sikerült megugrania. Elhisszük neki, hogy bár csalódásai folytán maga sem hitt már a tisztességben, a bajtársiasság erejében, az élet értelmében, a fiú segítségével képes a letargiából és az öngyilkos hedonizmusból kiemelkedni, és helyzetével megbékélve újra megtalálni az élet apró örömeit. Partnerének sem kell szégyenkeznie teljesítményével, és nagy alázatot mutat, hogy nem akarja „túljátszani” a másik főszereplőt, viszont érzelmi kétségeit ábrázolni tudja.

Mindkettejük számára jellemformáló erejű az együtt töltött néhány nap, és valódi metamorfózison mennek keresztül általuk.

A két különböző karakter és jellem harca, egymás fölötti dominálása és elbukása a filmen teljes katarzisként vonul végig, és ebből sok a színpadon is megvalósul. Hogy ki tanít itt kit? „*A sokat megélt, megkeményedett veterán a fiatal, ártatlan serdülőt? És miről? A nőkről, az élet kegyetlenségéről? Vagy fordítva? A naiv lélek a szeretet elől elzárkózott szívet, magáról a szeretetről és elfogadásról? Ki ment meg kit?*” – kérdezte a film egyik kritikusa, és ezeket a kérdéseket ugyanígy feltehetjük mi is.

A mellékszerepek kevesebb esélyt hagynak a csillogásra, bár *Terray Orsolya Mrs. Rossijára* azért érdemes odafigyelni, mindezekelőtt a tiszta, jól tagolt és érthető színpadi beszéd okán. Ez sajnos nem mindenkiről mondható el; „az álomnőt”, *Donnát* alakító – és a kivetített képeken számos pozícióban megjelenített – *Kovács Noémi* kétségtelenül rendkívül fotogén jelenség; amennyire ez látható, kiválóan is táncol – de a színpadon elhangzó mondataiból szinte semmit nem lehet hallani és érteni. A kisszerű, ámde büszkeségét mindenképpen óvni akaró *iskolaigazgató* szerepét *Ottmár Attila* magára osztotta, és sikerült is magát a szerep kívánalmainak megfelelően kellően antipatikussá formálnia. A darab fináléját jelentő fegyelmi tárgyaláson szinte a szemünk előtt zsugorodik törpévé, jelentéktelenedik el az addig inkább félelmetességet sugárzó in-

A darab „grand finale”-ja, a fegyelmi tárgyalás

tézményvezető. Ez a jelenet mégsem válik annyira katartikusá, mint a filmes változatban; egyrészt azért, mert hiányzik hozzá az

A morózus alezredes (Balázsevits Tamás)
és a félszeg diák (Nagy Domonkos)

előbb izgatott, később megdőbbsent, majd pedig euforikus tömeg, másrészt itt egy hatékony, szolid zenei aláfestés alighanem

erősítette volna a hangulatot. Valamivel erőteljesebbnek érzem a gazdag vásott kölyköket játszókat, *Hajós Szilárd* (George Willis Jr.) pedig időnként hajlamos szerepének túljátszására, de nincs is könnyű dolga. Ezzel együtt úgy gondolom, hogy a mellékszereplők jeleneteivel is többet kellene foglalkozni, mert akinek csak egy-két mondatos megjelenése van,

annak annál bántóbb, ha mondatainak érzelmi hangsúlyait nem találja el, vagy épp beszédét alig értjük.

Az adaptáció a komoly morális problémák ábrázolása mellett egyáltalán nem nélkülözi a finom humort és az izgalmakat sem, és ezúttal a máskor talán céltalan tragárságnak is helye van a színpadon. (Igaz, fiataloknak nemcsak emiatt kevésbé ajánlható a megtekintés.) Amíg filmen a 157 perc szinte elrepül, addig a színpadon ez nagyon hosszú idő. Nem tudom, hogy a filmváltozatokat nem ismerő nézőknek mennyire érthető az előadás, annyi azonban bizonyos, hogy az egyébként egyáltalán nem könnyen emészthető darab komoly tanulságokat hordoz az életről, amelyet nem lehet eléggé megbecsülni. „Nincs szomorúbb látvány a megcsönkített léleknél, a léleknek nem létezik protézis.”

Mayer János

Emesz Margit Őserő

Furcsa érzés kavargott. A város élte szokott napjait, de az égbolt mást jelzett. Nem volt az olyan nyugodt, hiszen furcsa játéka volt az égieknek. Sötét felhők borították a város egyik szegletét, másik végén ég kékjében sütkezett a nap. Sokarcú lesz ez a nap is. Meglepetten nézett a lentiekre. Leintette a túlközlő nyugtalan autóst, aki öklét mutogatta. Zavaros tekintettel arrébb fiatal diákfíú ücsörgött, fátyolos szemén valami furcsa hívogató. Úgy tűnt, mintha úgy maradt volna. Kékség reménysége fogta erőtlén kezét, ami a pad karfáján pihent. Inkább lógott az a másik kéz, mert nem igazán érzékelt hollétét. A látszat nyugalmat sugallt.

- Még egyet? – kérdezte a sarki kricsniben az Aqvárium nevű haver a havertől. Valahogy nem igazán csúszott le torkán a meghívás. A hívogató világosság kifelé húzta. Szemében tükrözött a napsugár. Hátára ültette, és kört repültek a város felett. A Duna ezüstös csikján ringatóztak. Hajók szomjúhoztak kíváncsian a különös látványra. Szeme a hús vízbe merítkezett. Itt a szabad ég alatt tágasabb volt minden. Tárulkozó. Lelkét megérintette a víz ereje. Testét más kéz simította. A borszagú cigarettafüst elillant. Csobbanást hallott. Fejében kattogott a szándék. Merre is? Miért is? Már késő volt, mert a Duna árjával küzdött. Húzta lefelé, karmolta, karolta csábos keringéssel a tölcséres örvény. Lefelé örökké. Tölcséres szájával viaskodott,

ami odafönt egy szájára tapadt üveg volt. Vergődött a vízben. Kapálózott. Amikor magára lelt, és meglátta a habok között saját kezét, egyre biztosabb karcsapásokkal került messzebb az ördögi helytől. Egyre tempósabb lábmozgása volt. Érezte, mint régen a tiszta fejű napokon. A napsugár eltűnt. Bevégezte dolgát. Megeredt az eső. A part meredek volt. Kockaköves hátán igyekezett feljebb és feljebb. Mohás útját a part nem adta oly könnyen. Kúszott fölfelé. Háta mögött hallotta a víz erős csapásait. Testén érezte az esőverést. Minden kockakő egy borgözös ajtónyitás-ajtócsukás volt, ahogy hátát csapkodta az egyre erősödő szél. A vizes ruha súlya húzta a mélybe. Küzdelmes folytatással tovább haladt. A csúszkáló cipőtalp biztos pontokat tapogatott a fölfelé úton, amikor görcsös ujjá fücsomót markolt. Hosszan feküdt a latyakos fűágyban. Kiléptem a ház kapuján és sétára indultam. Az utcán kevesen jártak a cudar időben, de nekem mennem kellett. A viharos szél valami varázsos erővel csalt az utcára, és nekem mennem kellett. Ereje zsigereimben mozgolódott és talpam alatt igazította utam. Hát ennél varázslatosabb érzést nem kívántam. A találkozást mindig megejtettük, a süvöltő szél és én. Megéjtettük egymást szavak nélkül is. Tiszteltem erejét, amit érezni is akartam. Közös útjaink örökké. De merre lehet a nap, a szél, a viharos eső kegyeltje? Vajon tudja-e, hogy egyedül ak-

kor sincs, ha alszik? Egyedül akkor sincs, ha törött arcú napokat él, mert ablakán kopog az eső. Valami őserő mindig bekopog, velünk van az idők végezetéig.

Sípós Loránd grafikája

„Kémek és diverzánso”- alulnézetből 1944 – 1988.

Tantörténetek a kommunista diktatúra idejéből 1. rész

■ Nem, nem: félreértés ne essék, ezúttal nem Mata Hariról, James Bondról, még csak nem is olyan, filmvászonról ismert szuperkémről lesz szó, mint Stirlitz, hanem azokról a százakról, akiket ilyen címen fogtak el Magyarországon tervezgetés, kísérlet vagy tényleges végrehajtás során. A problémakör „kényes” természetű, a történetírás ezért nem foglalkozik vele, hiszen tényszerű ábrázolásuk során napi politikai, állami érdekek sérülhetnek. Kémek és diverzánso a két fogalom tartalmának változásai ellenére mindig voltak, vannak és lesznek is. Az értelmező szótár szerint kém „*az a személy, aki különösen katonai titkokat csalárd vagy erőszakos módon kifürkész, megszerez, s ezeket – súlyos büntetést elkövetve – egy más államnak rendszerint pénzért kiszolgáltatja.*” A hírszerző pedig „*olyan személy, szervezet, amely felderítő tevékenységgel, főleg titkos, bizalmas hírek szerzésével, ilyen események kipuhatolásával, hírszerzéssel foglalkozik.*” A diverzánso „*külföldi állam ügynökei, vagy felbérelt belső ellenséges elemek által végrehajtott, politikai indítékokból eredő felforgató, romboló, aknamunkát, kártevő tevékenységet folytató személyek.*”

Mi elsősorban ennek a különálló, de sok esetben összefonódó tevékenységnek, a kémek és diverzánso, valamint az ellenük külön-külön, de olykor együttesen is fellépő állami-társadalmi szervek „harcának” apró mozzanataira, a velük szemben fellépő szervezetek működésének sajátosságaira, az „igazságszolgáltatás” intézményeinek politikailag befolyásolt munkájára és a „célsemélyek” nemzetiségi, szociális, kulturális hátterére, tevékenységük eszközeire és módszereire, végül eredményeire és következményeire irányítjuk a figyelmet.

Amióta a közép-kelet-európai nemzetállamok kialakultak, illetve különösen az első világháborút követő békerendszer átszabta a térség államhatárait, a határvédelemnek megnőtt a jelentősége. Az e célt szolgáló katonai, rendőri, vámrendészeti és idegenrendészeti szervek összehangolt munkája ellenére a Párizs környéki békerendszer nyertesei és vesztesei egyaránt folytatták kém- és diverziós tevékenységüket. Ennek jelentősége a második világháború idején, majd különösen a kétpólusú világrendszer létrejöttével tovább nőtt, és bonyolultabbá vált. Az egykor azonos oldalon harcolók ellenségekké váltak, a régi ellenségeskedések pedig új keretek között, az „örök barátság” álarca mögött folyta-

tódtak, bár óvatosabban, a fejlődő technika minden lehetőségét kihasználva. A térségben lezajló kavargás azt is maga után vonta, hogy magyarok kémkedtek magyarok ellen, önként vagy a szomszédos országok hírszerző szervei nyomásának engedve. Itthon a határok védelme, a kémek és diverzánso elleni küzdelem a szocializmusnak nevezett „szovjet modell” erőszakos építésének védelmét, a nyugaton maradtak részéről ugyanez az ország szovjet uralom alóli megszabadításának előkészítését jelentette. A lakosság alig szerezhetett erről tudomást. A kirakatperek mellett a sok száz „ellenséges erő” működéséről csak ritkán, felső utasításra és ellenőrzés mellett szólt a hírközlés, a Hatóság pedig a legnagyobb „tapintattal” csapott le az „ellenségre”.

A szovjet hadsereg és szövetségeseinek magyarországi előrenyomulása során a hadművelleti záróvonalat a Vörös Hadsereg biztosította. Miközben ez egyre nyugatabbra húzódott, Debrecenben, magyar és szovjet hadifogolytáborok megbízható tagjaiból és a szovjetek oldalára áttért magyar hegyivadászokból megalakították a leendő határvédelem első fegyveres csoportját. A fegyverszüneti szerződés aláírásával (1945. január 20.) elhárult az akadály a személy- és teherforgalom megindítása előtt. A Szövetséges Ellenőrző Bizottság – amelyben a szovjetek akarata érvényesült – már februárban sürgette az ideiglenes határ lezárását. A Honvédelmi Minisztériumban, amelyben – szemben a Belügyvel – ekkor még nem érvényesült abszo-

lút mértékben az MKP vezetésének akarata, megindult a tervező munka, ám az előterjesztett javaslatokat újra meg újra átdolgoztatta a SZEB. Végérvényes jóváhagyás csak az európai harcok befejezése után öt nappal, 1945. május 14-én történt. Ekkor már négy napja működött a Magyar Államrendőrség, valamint a Magyar Állami Határrendőrség, utóbbi a rendőrkapitányságoktól függetlenül. A demokratikus rendőrség 34 000 főből állt, amelyben jelen volt a '45 előtt szolgált egy része is. Lezárták az osztrák-magyar határszakaszt, melyet 29 órs és 4 portyázó század ellenőrzött, 5024 fővel. Júniusban – ugyancsak SZEB utasítására – megerősítették a nyugati és a déli határszakaszt.

Az ideiglenes államhatárt két szervezet őrizte: a HM irányításával a honvéd kerületi parancsnokságok alá rendelt határportyázó századok és a BM határrendészeti kapitányságainak alárendelt egységek. 26 helyre telepítettek határőr kapitányságot. A távolsági határforgalom ellenőrzését tizenkét órs látta el. (Az illegális sajtótermékek célba juttatásának egyik kedvelt lehetősége volt ez, személy- és tehervonatok esetében egyaránt. De a hajóforgalom is módot adott a pénzügyőröknek/fináncoknak arra, hogy vizsgálat közben „ellenséges” anyagokat helyezzenek el.) Ez a kettős alárendeltség nem egyszer okozott zavart, amikor gyors, összehangolt fellépésre lett volna szükség. Az érdekelt minisztériumok sem tudták pontosan, hogy problémáikkal kihez kell fordulniuk. Ezt tetézte a politikai irányvonalak közötti

Határőrizet az 1950-es években

eltérés is. Minden kérdésben végső fokon a SZEB döntött, két tábornokának aláírása nélkül még a szövetséges hadseregek katonái sem léphették át a határt. A védelem, ellenőrzés munkáját nehezítette még a személyi állomány zömének képzetlensége, silány felszerelése, szociális helyzete, politikai iskolázatlansága. Holott éppen ebben a képlekeny időszakban, amikor minden irányból „népvándorláshoz” hasonló tömegű, vegyes nemzetiségű egyén és család igyekezett vissza szülőföldjére, ill. onnan menekült, lett volna szükség a magasfokú felkészültségre és gyakorlati tapasztalatokra. Mindez évek hosszú során át érte el a kívánt színvonalat, hatékonyságot.

Az élet nem túrt halasztást, 1945. szeptember 10-én érkeztek az első hadifoglyoszerelvények. A be- és átléptetés, a politikai és egészségügyi szűrés, igazolvánnyal való ellátás, az élelmezés és a lakóhelyre utaztatás más állami és társadalmi szervezetekkel (Vöröskereszt, MNDSZ) karöltve folyt. 1946. október 4-én három fegyveres testület összevonásából megalakult az *Államvédelmi Osztály*, jelezvén azt a kommunista törekvést, amely 1950-re teljesedett ki. 1947 és 1949 között folyt a szovjet típusú határőrség alapjainak lerakása. Változatlanul komoly nehézségek közepette, hiszen az északkeleti határ közelében az Anders- és a Vlaszov-féle hadsereg maradványai okoztak gondot, de a román-magyar határon is nyugtalan-ság uralkodott a „bandák” garázdálkodásai miatt. (Lásd az Államrendőrség Sátorlajuhelyi Határrendészeti Kapitányóságának 1947. július 23-án kelt jelentését, amely a „benderovcik” – szlovákul banditák – tevékenységével kapcsolatos hírekről számolt be a BM Határrendészet Csoport Vezetőjének.) A Jugoszláviából kiüldözött svábok továbbírányítása Ausztriába pedig a nyugati

határszakasz rendőri szerveit állította megoldhatatlan feladat elé.

Ebben az évben írta alá a magyar delegáció a párizsi békeszerződést. Ezzel megszűnt a magyar államhatár ideiglenessége. 1948-ban a csehszlovákiai magyarok kiüldözése kívánt fokozott munkát a határőrizeti szervektől. Ez év szeptember elején megalakult a Belügyminisztérium *Államvédelmi Hatósága*. Ezzel lényegében – a szovjet tanácsadók közreműködésével – 1949 végére kiépült az állam- és közbiztonság centralizált szervezete. 1950-ben a határőrség kilépett a HM alárendeltségéből, és az önállóvá vált ÁVH része lett. A határforgalom szervezetét katonai szervezetté alakították át. Januárban felállt a BM határőrség, február 1-jén átvette a határőrség feladatát és személyi állományát. November 20-21-től mint ÁVH határ- és belső karhatalom folytatta tevékenységét. A szovjet mintájú „totális” határőrizet megvalósult.

A Tájékoztató Iroda 1948. évi Tito-ellenes határozatától kezdve, de különösen 1950-1951-ben a jugoszláv határszakaszon háborús légréteg uralkodott, „se béke, se háború” jellemezte az egymással szemben álló fegyveres testületeket is. 1950-ben a déli, 1952-ben a nyugati határszakaszon 15 km-es határőrzetet, ezen belül 500 és 50 méteres *határsávot* hoztak létre, amelybe csak rendőrségi, illetve határőrségi engedéllyel lehetett belépni. Az 50 méteres sávba kizárólag a határőrök léphettek be. Ezen túl a nyugati határszakaszon négyzethálós rendszerű, szögesdrótból készült műszaki zár épült ki. Délen és nyugaton is az államhatár mentén 318 km hosszúságban gyalogsági aknákat telepítettek.

Közben minden téren javult a határok őrzését, védelmét ellátók anyagi, fegyverzeti, szakmai, politikai felkészültsége is. Minden eseményről részletes, térképvázlattal ellátott, szakmai elemzést is tartalmazó jelentés készült, és járta be a szolgálati utat, egészen az Országos Parancsnokságig. A feltételezett mulasztásokat részletesen kivizsgálták, esetenként a személyi következtetéseket is levonták, a hatékony munkát végzőket pedig rendszeresen elismerésben részesítették. Az 1945 – 1964 között elkövetett illegális határsértésekről összefoglaló, más minisztérium ál-

tal készített, azzal egybevethető statisztikai adatsorok nem maradtak ránk, 1965 és 1974 között viszont igen. 1953 őszén normalizálódnak a jugoszláv-magyar kapcsolatok, a „láncoskutya-korszak” lezárult. Ugyanakkor, Sztálin halálát követően ádáz vetélkedés bontakozott ki az „ortodox” kommunisták és a szocializmus megújítását szorgalmazók között, ami a Belügyminisztériummal és a határvédelemmel kapcsolatos át- és visszaszervezésekben is tükröződött.

1956-ban a nemzeti felkelés, majd szabadságharc és forradalom a kommunista vezetés határőrzési rendszerét is megbolygatta és akcióképtelenné tette. Az aknamezőt eltávolították. A határok a szovjet invázió bekövetkeztéig lényegében mindenki által átjárhatóvá váltak. Ettől kezdve elsősorban a szovjet páncélos erők és a lassan újraélesztett BM határőrség és belső karhatalom igyekezett több-kevesebb sikerrel megakadályozni a menekültáradat határátlépését („disszidálását”). 1947/48 után a nyugati és a déli határszakaszon egyaránt ismét fellendült és virágzott az embercsempészet. A veszélyeztetettebb nyugati határszakaszon az aknazárát újraterelítették. A BM 15-20.000 fős fegyveres testülettel alakult. Enyhülés az 50-es évek végén tapasztalható. 1963-ban már hivatalos megnyilatkozásokban is az enyhülés évről beszélnek. A déli határőrzetet 1965-ben, a nyugati 1969-ben szűnt meg. Megkezdődött az aknák eltávolítása is. Ez a művelet 1971-ig húzódtott el. Helyette 248 km hosszán, a Szovjetunióban alkalmazott gyengeáramú ún. SZ-100-as jelzőrendszert építettek ki.

A szemlélet, az alkalmazott eszközök és módszerek előbb-utóbb ezen a speciális területen is igazodtak a változásokhoz. Középpontba került a kedvezőtlen jelenségek okainak szakszerűbb elemzése, az erre épülő megelőző munka, a társadalmi erők nagyobb méretű bevonása, az érdekelt erők közötti összhang fokozása, a szomszédos országok határőrizeti szerveivel már 1946-ban felvett kapcsolatának következtetése, a vegyesbizottsági ülések megállapodásra törekvése, a felek baráti körülmények közötti tárgyalásai, a jelentéktelen ügyek „törlése”, az ingerültséget előidéző események elhallgatása mind-mind a ’63-at követő időszak termékei, amit lényegében csak a „prágai tavasz” zavart meg átmenetileg.

Az enyhülés és a mélyben zajló, de egyre nyilvánvalóbbá váló hanyatlás kihatott az illegális határátlépések területére is. A turista útlevelel nyugatra utazók egy része nem tért vissza. Egyre többen próbálták, vagy hagyták el az országot a katonai szolgálat elől menekülve, engedve a meghirdetett ösztöndíjak

Szögesdrót és őrtornyok

Vádlott a népbíróság előtt

csábításának, vagy éppen a bébiszitterkedést vállalva. 1983-ig nőtt a határsértések száma, 1984-ben viszont számottevően csökkent. A határőrizet eredményessége 1980 és 1984 között 98%-os volt. Az 1985-ben ülésező jugoszláv-magyar fő-vegyesbizottság, amely 1978 októbere óta működött, a határsértések további csökkenését állapította meg. Az előterjesztett 94 cselekményből mindössze nyolcat minősítettek súlyosnak, tizenhetet pedig jelentéktelensége miatt egyszerűen töröltek. Az illegális határátlépők 70%-a nyugatra igyekezett, zömük 19-31 éves fiatal volt. A helyzet a politikai rendszerváltás megindulásáig lényegében nem változott. A totális határvédelem/határőrizet lebontásában, már a szovjet tanácsadók mellőzésével, mi magyarok jártunk elől. A falak, a drótkerítések, aknazárak, határsávok, őrtornyok, igazolványok és kutyás zöld ávosok eltűntek életünkben, de határainkat továbbra is őriznünk, védelmeznünk kell, már az Európai Unió elvei szerint. Ennek sikeréhez nem árt végiggondolni mindazt, ami ezen a téren 1944 és 1988 között történt. Ezt igyekszik segíteni az a néhány esettanulmány, amelyeket írásunk jelenlegi és következő részeiben teszünk közzé.

I. Titóista „összeesküvés” Ágasegyházán

A Legfelsőbb Bíróság 1952. február 8-án, 4:1 arányban úgy döntött, hogy az elsőfokú bíróság halálos ítéletét *íjf. R. A.* elsőrendű vádlott „fiatal korára és alacsony szellemi fokára” való tekintettel életfogytiglani börtönbüntetésre enyhíti. „*Igaz ugyan* – olvasható az ítélet indoklásában –, *hogy a Btá. 53.§-ának az az általános rendelkezése, hogy 20 éven aluli elkövetőt nem lehet halálra ítélni az államellenes bűntettek nem vonatkozik, mégis* – a háborús bűntettektől eltekintve – *20 éven aluli vádlottat a Legfelsőbb Bíróság eddig halálbüntetéssel nem sújtott. (1) Ez az első, 20 éven aluli vádlottal szemben kiszabott halálos ítélet.*” Kegyelemben re-

szesíthető mert: 1.) a szervezkedésnek két vezetőjén kívül mindössze hét beszervezett tagja volt 2.) nem kiterjedt 3.) sem különösen kiemelkedő jellegű. (Nem derül ki a Legfelsőbb Bíróság elvi állásfoglalásából, hogy mely időponttól számítva tartható elsőnek ez a halálos ítélet. 1944 végétől ugyanis számos fiatalkorú „suhancot” ítélték el és végeztek ki, háborús és népelzenes bűntett címén. A Népbírósági Közlöny 1945. november 17-i számában közzétett *Nyilas gyerekek a népbíróság előtt. Hogyan lehet megmenteni a megméltelyezett fiatalokat* c. írás szerint ugyanis a Népbíróságok és a Fiatalkorúak Bírósága elé „nagy számban” állítottak serdülőkorúakat.)

Társa, egy 48 éves, jugoszláv származású rendőrtiszt nem kerülte el a bitófát, 1952. április 1-jén 6 óra 30-kor kivégezték. A történet szálai messzire vezethetők, a tragédiába torkolló események 1951. június 31-én kezdődtek. Ezen a napon a kiskunhalasi Határőrség (HŐR) járőre határsértőkre bukkant, és őrizetbe vette őket.

A kihallgatások alapján a következő „tényállás” született. *Íjf. R. A. és J. F. 1949 második felében Jugoszláviából Magyarországra jött, és „a magyar dolgozó nép leggyűlöttebb ellensége, a Tito-féle fasiszta rendszer iránti hűségüket azzal bizonyították be, hogy 1950 április havában, munkahelyükön, Ágasegyházán túlnyomórészt kulákokból és más ellenséges, demokráciaellenes elemekből összeesküvést szerveztek a demokratikus államrend megdöntésére.*” (A „kulákokból” szót a jegyzőkönyvben utóbb áthúzták. Feltételezhető, hogy a szöveg ellenőrzője/módosítója ezzel is hangsúlyozni kívánta az összeesküvés „titoista” jellegét.)

R. vallomása szerint J. volt a kezdeményező. Céljuk az volt, hogy háború esetén a Tito-csapatokat és „fasiszta” alakulatokat támogassák szervezett kémkedés, diverzió és partizánharc formájában. A teendőket egyikük magánlakásán tartott megbeszéléseken vitatták meg, döntöttek el. 1950 júniusá-

ban bérelt autón hárman Budapestre utaztak, hogy szervezkedésük és a jugoszláv követség között kapcsolatot teremtsenek. Kísérletük meghiúsult, a követségre nem tudtak bejutni. Ennek ellenére szervezkedésük kiterjesztését határozták el. 1950 őszén röpcédulák terjesztéséről döntöttek. Megkezdése előtt az UDB-vel (a Jugoszláv Néphadsereg Vezérkarának Állambiztonsági Igazgatósága) akartak kapcsolatba lépni, hogy annak utasítása értelmében járjanak el. 1951 májusában terrorcselekmények végrehajtását határozták el. Célszemélyek voltak: a helyi MDP szervezet párttitkára, a tanácselnök és „háború esetén” a néphadsereg tagjai. Egyikük feladata volt, hogy bevonulását követően adatokat gyűjtson és továbbítsa a néphadseregéről.

Időközben újra megkíséreltek kapcsolatot teremteni a követséggel, sikertelenül. Az ismételt kudarc készítette őket arra, hogy a határt átlépve személyesen lépjenek kapcsolatba az UDB illetékeseivel, és levelet juttassanak el a pártvezetés egyik befolyásos tagjához, *Aleksandar Rankovič*hoz, aki 1948-tól belügyminiszter, a párt kádertüggyeinek és a belügyi apparátusnak irányítója volt. A levélben „gyalázták a magyar népi demokráciát”, s utasításokat kértek tőle. Dokumentumokat is vittek magukkal, jórészt öngazolásuként. A hírvivőket és két társukat, akik tőlük függetlenül igyekeztek átjutni a határon, elfogták. Az 1951. október 16-án kelt „tényállás” az „összeesküvést igen veszélyesnek” minősítette, mivel tagjai a „*legnagyobb kitartással és szívóssággal, a legnagyobb nehézségtől vissza nem riadva, hosszú időn keresztül végezték romboló munkájukat.*” A vád ’konceptiója’ megkövetelte, hogy a célba vett személyeket társadalmi és erkölcsi szempontból is ellenségnek, kártékonyak, romboló hatásúnak tüntessék fel. Ezért kapott hangsúlyt a kulák és hivatalnoki származás, a „horthysta” huszár őrmesterség, a laza munkahelyi morál (lopás), a politikai ’karrierizmus’.

A szigorúan védett déli határőrizet maradványai ma

A koncepció kódén át felsejlik-e bármi a vizsgálok által nem sulykolt késztetések közül? Megőriztek-e gyér adataink bármit is azokról a hatásokról, melyek az „összeesküvők” tervezetéseknek, cselekményeinek háttérben meghúzódtak?

Annyit, amennyi elengedhetetlenül szükséges lenne sorsuk megértéséhez, aligha. R-ék kiskunhalasi kihallgatásuk alkalmával tiltott határátlépésük indokaként „kalandvágyukat” hangoztatták. Ez olyan motívum, melyet a tiltott határátlépési kísérlet esetén, alappal vagy alaptalanul, védekezésként, cselekményük súlyának csökkentése („gyermeteg botlás”) érdekében sokan hangoztattak. Fiatalkorúak esetében nem is alaptalanul. Adatok hiányában nem tudni, hogy a határról Pécsre, majd Budapestre szállított foglyok az ÁVH illetékesei előtt miként próbálták tettüket indokolni. Az sem derül ki, miért engedték el és állították munkába (gyárakban, állami gazdaságokban) a

népi demokrácia „legádázabb ellenségének” országából érkező határsértőket. Azok esetében, akik munkahelyüket, családjukat Jugoszláviában hagyták, érthető a velük kapcsolatos aggodás. Idegen környezetben, a legkisebb sérelem esetében is rájuk tört a magány, az elszigeteltség nyomasztó érzése. Úgy vélték, hátrányos megkülönböztetésben részesülnek. Hiába „fodbaloztak” (sic!) egyesek a helyi csapatban, az otthoni megélhetés nehézségeiről érkező hírek nyomán pillanatok alatt szertefoszlottak a mindennapi örömök ködképei. A Ranković-levél megírásának egyik indítéka talán valóban ez lehetett? Mindenesetre védekezésük során erre is lehetett hivatkozni. De hogy minden cselekedetük mögött az UDB általi beszervezettség állt volna, bizonyíthatatlan. J. védekezése is gyanakvásra ad okot. Nehéz – de nem kizárt – valóságnak elfogadni, hogy a fiatal, mindössze négy elemít végzett partizán, akinek pályája vitathatatlanul

emelkedett az évek (1941-1949) során, és aki 1942-től tagja volt a JKP-nak, rendőr századosként azért lépte át illegálisan a magyar határt, mert kizárták a pártból és „nem tetszett” neki a Tito-rendszer. A valóságokban felbukkanó érvelést, miszerint Magyarországról tovább szerettek volna menni, a határsértők sokasága motivációjának ismeretében, méltánylandónak ítéljük. (A tárgykörbe vonható perek anyagából félreérthetetlenül kiderül: a határsértők zöme „a jobb élet reményében” vágott neki az ismeretlennek, és bolyongott, olykor évekig is.)

Ezek a „titóista összeesküvők” több száz társukkal együtt a második világháború nyomán kialakuló politikai, nemzetiségi, területi átrendeződés vesztesei, akik nehezen találták meg helyüket a nap alatt.

- Folytatjuk -

Gergely Ferenc

A költő és szabadságharcos, Gérecz Attila (1929-1956)

■ *Az 1956-os forradalom és szabadságharc egyik méltatlanul kevés figyelmet kapó hőse és mártírja volt GÉRECEZ ATTILA, akit korának legtehetségesebb költői között tartottak számon. A forradalom bukása után Bajáról Svédországba került szerzőnk, PAPIVÁN az 1950-es években politikai fogolyként rabtársa és barátja volt a váci börtönben, ahol Gérecz a gombüzem polirozójában várta sorsa jobbra fordulását. Az emigrációban élő szerző afféle kötelességének tartja a költő-mártír emlékének ápolását; Svédországban több alkalommal is tartott róla felolvasóestekkel egybekötött előadásokat, de az írásában említett írók körének más tagjaival, valamint a Gérecz életművét gondozó Hiesz Győzőné Drechsel Máriával is kapcsolatot ápol. Így írása mindenképp megérdemli a Bajai Honpolgár olvasóinak figyelmét is.*

„Így bocskorosan úgy-e megnevettek, / hogy márványt törni hegynek indulok? / A számon pimasz mosolygás a jelszó, / füttyöm csibészes: én is feljutok!” Ezzel a verssel (Így bocskorosan) kapcsolódott Gérecz Attila 1954-ben a váci börtönben az elítéltek körében már korábban megalakult irodalmi körhöz. A körbe akkor Béri Géza, Háromy Jenő, Kárpáti Kamil, Márkus László, Tollas Tibor, Stefanovszky Dezső, Szathmáry György és Tóth Bálint tartozott. Természetes, hogy évfordulók idején megemlékeztünk az egykori barátról, rabtársról, költőről, és visszapillantottunk tragikusan rövid életére, ahogy most e a lap hasábjain is tesszük.

Gérecz Attila 1929. november 20-án született Dunakeszin. Apja, *vitéz Gérecz Ödön* a MÁV főmérnöke volt. Halála után özvegy édesanyja három fiát egyedül nevelte fel. Egyik bátyja, *Ödön* Ludovikát végzett, míg *Árpád* neves hegedűművész és karmester lett.

Gérecz Attila frontszolgálatos katonaként francia hadifogságba került, ahonnan 1946.

október 23-án tért haza. Sok nehézsége ellenére 1948-ban leérettségizett. Családi háttere miatt nem vették fel az egyetemre, így vasesztergályos-tanonc lett belőle Csepelen. Alig húszévesen már válogatott öttusázó volt (kiváló mind az öt számban!), emellett kiválóan sielt is. E pályafutást törte ketté letartóztatása: 1950. december 8-án összeesküvés és hazaárulás vádjával állítottál bíróság elé. Három társát ki is végezték, de Attila büntetése is rendkívül súlyos volt: 15 év börtönbüntetésre ítélték.

A Gyűjtőfogházban, Kőbányán kezdte meg börtön-„pályafutását”, majd Vácra került. Híres verse révén itt került kapcsolatba a már említett alkotói körrel. A társak azonnal befogadták, és további írásra, fordításra ösztönözték. Költői pályája ezzel indult.

A börtönökben nagyon sokan ismerték és dolgoztak együtt vele, sőt verseit – amelyeket szökése előtt és után hol az egyik, hol a másik börtönben írt – is olvasták. Egy ceruzacsonk és némi WC-papír elég volt neki ahhoz, hogy nagyot alkosson. Ma irodalomkritiku-

Gérecz Attila

sok, elemzők Petőfivel, Radnóttal emlegetik együtt a nevét. 43 versével, 28 műfordításával és egy prózai művével írta be magát a magyar költészet legnagyobbjainak sorába.

Nagyon rövid, feszült huszonhét évet adott számára a sors, s ebből is hat évet rab-ságban kellett töltenie: a Gyűjtőfogházban, Márianosztrán és Vácott. 1954. július 18-án, a nagy árvíz idején elvágta a rácsot az akkor Vácott lévő gombüzem egyik földszinti ablakán, és megszökött. A Duna vize 16 fokos volt, amikor átúszta. E nehéz, izgalmas percekről így ír: „...*csavartam rongyokba az ablak/ vasát, hogy csöndesebb legyek. / A villámok már hangosabbak/ voltak, s*

a Dunából rekedt/ dühvel égre csaptak/ a lila pilisi hegyek. Sok-sok verejték és idő kell, / amíg a fűrészes áthalad, / s benedvezett törülköződdel/ s egy rúddal a csavart vasat/ meghajtod, ameddig csipőd el-/ fér közte és sovány hasad.”

Veszélyes helyzetek sorozatán át eljutott Budapestre. Ott elárulták, három nap után elfogták, és további három év szigorított büntetésre ítélték. Ezt követően a váci fogda, majd az ottani rabkórház, a pesti Gyűjtő kisház, utána Márianosztra, aztán 30 nap szigorított magánzárka, 30 nap sötétzárka, majd újabb 30 nap magánzárka következett számára. Ezek a helyeken születtek meg költészetének legjelentősebb versei, valamint a börtönveit és váci szökését megörökítő verses elbeszélése (*Szökés*) és nagyszabású költeménye, a *Levél* is.

1956. október 30-án a budapesti Kozma utcai Gyűjtőfogházból szabadult. A forradalomhoz azonnal csatlakozott, börtöntársai-val még aznap találkozott az Írószövetség székházában. *Tamási Áron*nal közösen írták meg a börtönből szabadult írók kiáltványát a nemzethez. A rádióban is elhangzott kiáltványból a szeretet, megbocsátás, a nemzeti összefogás eszméje sugárzott.

November 4-én keserű elszántsággal csatlakozott az utcai szabadságharcosokhoz. A Rókus kórház közelében harcceptelenné tett két szovjet harckocsit, de egy harmadik T-34-es gépfegyvertűze kioltotta ifjú életét.

Drechsel Mária – a Kráter Kiadó munkatársa – ideiglenesen a Klauzál téren temette el. 1957 februárjában volt a második temetése, holttestét akkor helyezték a Kerepesi temető 21-es parcellájába, a forradalom többi áldozata közé. Harmadjára 1977-ben édesanyjával közös sírba helyezték a Megyeri úti temető 39-es parcellájába. Végül, csaknem negyedszázad elteltével, 2001. május 8-án helyezték vissza Gérecz Attila és édesanyja földi maradványait a Fiumei úti sírkertbe (*az egykori Kerepesi temetőbe – a szerk.*).

Halála után verseit emigrációban élő barátja és költőtársa, Tollas Tibor kezdte sorozatosan közölni *Nemzetőr* című lapjában. Az általa szerkesztett *Füveskert* c. antológia is tartalmazza Gérecz verseinek egy részét. Utóbb több verse megjelent Magyarországon különböző antológiákban, egy másik barátja, *Kárpáti Kamil* könyvekben örökítette meg életének és költészetének jelentőségét (*Gérecz Attila, a költő – 1956 mártírja, 1991, illetve Fehér könyv Gérecz Attila utóéletéről, 2002*). Ezek a kötetek azonban nem tartalmazzák a költő valamennyi versét. Ezt pótolja a Kráter Műhely Egyesület által sajtó alá rendezett, 2001-ben kiadott *Így bocskorosán* című könyv. E kötetben javították a korábbi

kiadások elírásait és hibáit is. Ennek alapja a költő és két másik rabtársa által a börtönben ceruzával írt „kockás füzet”, amelyet szabadulása után maga adott át édesanyjának. Édesanyja halála után a füzet Svájcban élő bátyjához, Árpádhoz került, aki halála előtt Drechsel Máriának adományozta.

Most pedig következnek néhány és kis ízelítő a versekből! Gérecz Attilát erősen foglalkoztatták az élet és halál nagy kérdései, a szeretet és gyűlölet ellentéte, az emberség és embertelenség. Az ember istenhez való tartozásán és emberi sorsunk iszonyú felelősségén, mélységein töpreng például az egy fogolytársára emlékező *A Gyűjtő* c. versében: „*Csak nézem a templom keresztjét./ A jel bitó lesz minden korban./ A rend áll a rozzant gerendákon, / ha csikorog minden ereszték;/ fészesebbre húzzák csigákon/ az ember megkötözött testét./ Emilt Vácra vitték a nyáron,/ s az édesapját kivégezték.”*

Ezután lássuk a már említett *Így bocskorosán* című versét!

*Így bocskorosán úgy-e megnevettek,
hogy márványt törni hegynek indulok?
A számon pimasz mosolygás a jelszó,
fűtüyöm csibészes: én is feljutok!*

*Nincs tömött zsákom s hegyászó botom,
segítő kezét tán egy társ sem ad,
de vihart-oldó déli szél kölyökfejemre borzol lágy barackokat!
s a hegytetőn majd minden mezt lehántva,
én is kacagva szélnek öltözök,
karjukra fűznek mind a fénynyalábok,
s eltáncolunk a fejetek fölött!*

*Így bocskorosán úgy-e megnevettek,
hogy márványt törni hegynek indulok?
A számon pimasz mosolygás a jelszó,
fűtüyöm csibészes: én is feljutok!*

Nem kellett próbálgatnia a hangot, a költészet azonnal rátalált. Szinte József Attila-i hetykeséggel szól a magasra törő fiatalember határozottságával. A kezdő és záró strófa ugyanaz, mintha ezt az elszánt konokságot akarná tudatosítani. A közrefogott 2x4 soros versszakban viszont önfeledt vidámság, teljes felszabadultság érezhető, sőt még a rabságban szellemi szabadságát őrző ember és költő talpon maradása is. Kárpáti Kamil többször is állítja: verseinek bűbája van. Bizony, valódi bűbáj ez, szinte minden sorából árad a szépség.

Istenes versei közül elsőként *Az Isten balján* címűt kell megemlítenem. A szenvedő Krisztus tragikumát átélő tudó ember szándékaiiban már bizonyos drámaiság is tükröződik. Azt is mondhatnánk, hogy a golgotai

színek sem idegenek a költőtől.

Gérecz Attila valószínűleg Tóth Árpád vagy éppen Kosztolányi Dezső iskolájának növendéke, őket „írja tovább” az övékétől alapvetően eltérő léthelyzetben. Érzékenysége, verskultúrája, pontos lélekrajza a legnagyobb rokonává emeli. Értékei közé tartozik az is, hogy a világfájdalom sem uralkodik el rajta. Sorsát, a szörnyűségeket pontosan leírja, de a sorok mögött mindig ott húzódik a remény szűk ösvénye is. A múltból is táplálkozik. Ebben a tekintetben szerelme és anyja a főszereplők. S meg tud ragadni még örökérvényűbb pillanatok is, mint pl. a *Noszturai leoninusok*ban is, amelynek Jézus a főszereplője: „*Csönd van. Olajfák. S fönt már valahol közelít/ Isten, a hajnal rőt poharat ajkához emelni.”* Az ilyen részletek remekmű-gyanúsak, tehetségének fényes bizonyítékai.

A meghosszabbított rabság ideje újabb nagyszerű verseket segít a világra, például a *Kenyéren és vizen* drámai erejű remekét:

*A mocskos padlón fekszem,
hátam vetem a falnak.*

– *A fájdalom... lehet-e versem hatalmad?*

*Próbálgatom Anyám mosolyát.
Lelkére még dalaim szórnám...*

Könnyeket, mik már nem fagynak át a formán.

*Másom sincs, Uram. Beérem azzal, hogy arcodat viszem;
csak így bírtam még el: kenyéren és vizen.*

Versében életprogram körvonalazódik, világosodik meg. Altalános, emberi „istenarcát” kell egész életünkön át hordoznunk képletesen is: kenyéren és vizen. A kenyér az élet jeleként – amint azt az utolsó vacsora alkalmával az oltáriszentség kinyilatkoztatásakor hallottuk – egyben Krisztus teste is, a víz pedig a megtisztulást, az újjászületést, az élet forrását jelképezi. Így formálódott Gérecz Attila vilásképe a szorongattatás során.

Nem túlzás azt állítani, hogy ebben a néhány szörnyű esztendőben a teljesség igényében fogant Gérecz költészete. Mintha érezte volna, hogy mindent most kell elmondania, hiszen ideje szűkre szabott lesz. Versei felölelik a líra ősi tematikáit: az anya, a szerelem, a természet, Isten éppúgy fontos témái, ahogy a rabság, a mártírium, a halál, a szenvedés. S bizony, ez a költészet is arról győz meg bennünket, hogy a szenvedés nemcsináló erővel is bírhat az ember számára.

A Rákosi-korszak igazságtalanságain el-tűnődve, a kulákdözségek idején állít örök emléket a „kulák” áldozatnak *A börtön epósa* c. versében:

Oszlopos, öreg tanyaház
tartozhatott hozzá; a szétszórt
dülőutak, néhány akác
– erre gondolt. Néha egy fényfolt
ringott rajta, búzakalász.
És sorsunkkal ilyenkor szép volt
barázdás arca, mint a földek,
ha penge villan, és az élet
kötött kévái rája dőlnek.
Magyar volt, akiben a lélek
megrogy a súlytól, amit fölvet
homlokán: mosolyt, büszkeséget.

Istenes versei közül még kettőt kell kiemelni. Az egyik a *Karácsonyi ének a börtönben*, amelynek 7. versszaka így szól: „Megtíport országom dühöng szilaj átok./ Neved, rohadat dühvel ócsárló pofájok/ Káromolva töri csendjét a szent ének./ – Hallod, Názáreti? Megbocsátunk... – Érted!” – és itt nem fejezi be az elmélkedést, hanem mintha ezt még ajándéknak tartaná a „nedves zárkák alján összeroskadt árnyaktól”, egy további strófával juttatja fel dicsőítő éneküket egészen az egekig: „Megrendül a börtön, recsegnek a záruk./ Rab torkok harsogják szerte a világnak:/ Dicsőség Istennek, békesség a népnek – Hallod, Názáreti? Hozzád száll az ének.” Igazi, töredelmes, valódi szent karácsony melege érinti meg az embert!

A másik az 1955. *Halottak napján* c. vers, amely így kezdődik:

Ő fölnézett,
és bús volt, hogy mily ütött-kopott
a csillag mind,
és fuldoklók, kik érte nyúlnak,
hogy hordták már
dicsfénynek s töviskoszorúnak;
Így – a Sátán,
midőn a hegyre vitte, és szólt:
„nézd, megosztom:
a föld kell-e hát, vagy az égbolt?”
a földért nyúlt:
„Isten arca” – s csákányt ragadott.

Mennyire követésre indító gondolat! Gérecz Attila több pálos szerzetessel is együtt raboskodott. (A Grösz-per után sokan voltak benn.) A *Boldog Özséb-himnusz*t a pálos rendnek írta, de az valójában az egész nemzetért szálló áhítatos fohász, könyörgő imádság:

Szállj, ragyogj te mennyei fény,
angyalszárnyú ének,
fájó szívé: magyar szívé
minden remetének,
add Urunk, hogy rab és szegény,
mind testvérré leljünk,
áldd meg hazánk, hogy a remény
átöllelje lelkiink!

Meghatóan elevenek édesanyjához írt versei is. A *Beszélő* c. vers szinte a szemünk elé

varázsolja őt: „A rácsok előtt öregem s tele könnyel, / megállt köszönőben anyám a szegény; / botjára hajolt s zokogott./ De a lelkem csókjául emelte az ujjá hegyén!”

Az utóbb háromszor kihantolt, négyszer eltemetett költő tragikus jövőjéről, elmúlásáról beszél a *Varázsdob* c. versében:

Biborló napkorong
kibomlott hantra bont
palástot,
ha szád ízéről zeng
halált idéző szent
varázsdob.

[...]
S ha gyatra lét kísért,
s agyadba tép: miért?
– ki hall már?!
Szeretsz?... – de fölpereg...
(Egekre görnyedett
vihar jár!)

... s halomba omlanak
a lomb, a holt, a Nap
s világok,
jaj, dül s teremt megint
– s majd új tetemre hint
virágot...

1956 októberének ifjú szabadságharcosai, forradalmár hősei elevenednek meg; az utcákon, tereken, kertekben friss sírhalmok; virág, lombhullás, égő gyertyacsonkok... A költő ezt a versét tartotta legsikerültebb alkotásának, amelyet 1954 októberében írt.

A fenti versek alapján mondhatjuk, hogy Gérecz Attila költészete hiteles, versbe foglalt valóságábrázolás. A letűnt 20. század 50-es éveinek kegyetlenségekkel, igazságtalan üldöztetésekkel zsúfolt időszakát tükrözi. De azt is elmondhatjuk, nem csupán a biblikus sorsokat görgető meséknek, hanem a meghitt lírai pillanatoknak is tudósa volt.

Mindenképpen meg kell említenem *A szökés*, a *Levél* és az *Első levél a szökés után* c. írásokat. A szökés verses regény, afféle lírai életrajz, tele bibliai példázatokkal és drámai mozzanatokkal: találkozás a rendőrrel, a tahitótfalui emberekkel – az ezt követő események is mind azt jelzik, hogy ez tulajdonképpen egy „magánjellegű keresztút” ábrázolása.

A levél – egy félhosszú vers formájú – el nem küldött fiktív levél, amelyben keverednek a lírai és az epikus vonások. Fő alakjai Éva, a tavasz és a halál. Éva – az ablakból meglátott varázsos leány, az örök NŐ – az egész vers ihletője. Ismét valóságábrázolás ez: egy májusi nap a börtönágyon, az ablak előtt barátjával, Gyurkával, az utcán a temető mellett, a börtönablak előtt elhaladó nőalak (a tavasz) győz a hatalmas mozdulatlan temető felett:

A tavaszról írok, Éva.
A tavasz. Neked tán egyszerű.
De itt mélyebb, lázadóbb a derű.
Lázadóbb, mint a szél, mely néha
be-be csap ide, mint a héja.

[...]
Itt szemben van a temető.
Egy részletét most jól belátom,
ahogy ülök itt fenn a szalmazsákon.
Mellettem Gyurka fekszik, a barátom;
itt szoktunk nézelődni, ő meg én,
a vaságy harmadik emeletén.

[...]
s nézzük a víg, májusi hajszát,
hogy int a szél, a szertelen
gyászfátyolon és színes selymeken

[..]
De arcunk eljegyezted, Éva. A bélyeg,
mely a verőfényből homlokunkra égett,
ott lobog,
ahogy elmenőben rásütötte zárnak
kis, ráncsapodó, piros pecsétje szádnak:
a mosolyod.

Az Első levél a szökés után Gérecz Attila egyetlen prózai műve, amelyben leírja szökése történetét, elfogását, az ávosokkal folytatott érdekes párbeszédet, meghurcoltatását, a bánásmódot.

Tehetségét azóta sokan méltatták. Ezek közül most csak kettőt idézek. „... Még két és fél esztendeje van arra, hogy megírja »életművét«: vagy negyven verset és néhány műfordítást (Goethe, Heine és Rilke költeményeiből). Ezek a versek mégis »életművet« alkotnak, minthogy szinte teljes körben adnak képet a fogságra vetett ember tapasztalatairól, felismeréseiről és érzéseiről.” (Pomogáts Béla, Új Magyarország 1991.) „Tökéletes formaérzékenység, a versmérték, a ritmus abszolút biztonságos kezelése, a rímekkel való bravúros játék s a kompozíció tudatossága, a kötöttség és kötetlenség funkcionális variabilitása jellemzi költőnket. – Az »istenáldotta tehetség« nyilván ősidők óta szunnyadt benne...” (G. Komoróczy Emőke: *Fekély e föld az Ige testén*. Gérecz Attila, a költő – 1956 mártírja). A rendszerváltás után Gérecz számos posztumusz elismerést kapott (*Balassi-kard* 1995, *Dunakeszi díszpolgára* 2004, *Magyar Örökség Díj* 2009 stb.), a főváros több pontján emléktáblája van, szülővárosában utcát neveztek el róla, a Magyar Öttusa Szövetség pedig tiszteletére ifjúsági öttusa emlékversenyt tart. Alakját több televíziós alkotás és játékfilm is felidézte. Ezzel a mostani írással egykori barátom, rabtársam, a mi hősrünk életpályájával és költészetével kívántam megismertetni a Bajai Honpolgár olvasóit.

Lidingő, 2016. január havában

Pap Iván

Ha ezt Anna Karenina tudta volna ... Gelányiné Marosvásárhelyi Adrienn biblioterapeutával

■ *Az embernek különös a viszonya a könyvekhez: szórakoztatnak, tanítanak, igazságokra ébresztenek rá, örömet okoznak. Újabb kutatások szerint azonban akár lélekgyógyító hatásuk is lehet – különösen, ha elhivatott szakember tudatosan alkalmazza őket. A Magyarországon még kevésbé ismert biblioterápia módszeréről kérdeztük GELÁNYINÉ MAROSVÁSÁRHELYI ADRIENN gyermekkönyvtárost, aki a közelmúltban előadás keretében is bemutatta a könyvekben rejlő új lehetőségeket.*

- Mi volt az első meghatározó olvasmányélményed?

- Pedagógus édesanyám és a dédnagymamák sokat meséltek nekem kisgyermekkoromban, ezek voltak az első, olyan élmények, melyek megmozgatták a fantáziámat. Az iskolás évek alatt rengeteget olvastam. Az első igazán kataritikus élményt adó olvasmányom középiskolás koromban Hemingway: Akiért a harang szól című regénye. A regény mottójával és címének választott John Donne idézet máig fontos gondolatokat jelent számomra, „Senki sem különálló sziget...” Nagy hatással volt rám az is, hogy a szereplők sorsában átélhettem a háborús körülmények között is emberségesnek maradó egyszerű emberek életérzéseit. Az egymásért küzdeni, kiállni tudó nők és férfiak közösséget teremtő ereje megfogott, Pilar asszony személyisége pedig különösen nagy hatással volt rám.

- Milyen szempontok szerint választasz manapság olvasnivalót magadnak?

- Úgy gondolom, hogy mindig a könyvek találjanak meg engem. Hangulatomnak, lelkiállapotomnak megfelelően kezdek hozzá egy-egy könyv olvasásához. Egy idő óta természetesen biblioterápiai ismereteim is meghatározzák választásomat.

A legkedvesebb irodalmi műfaj számomra a regény, de mindig olvasok verseket is. A krimi irodalomból Agatha Christie könyveit olvasom szívesen, kiváló karakterábrázolása és logikus történetvezetése miatt. A rövidebb műfajok korábban nem nagyon érdekelték, az utóbbi években kezdem nagy élvezettel felfedezni a novellákat, előnyben részesíteni a mai magyar írók műveit. Magyartanári szakdolgozatomban a mai magyar női líra két kiválóságát, Tóth Krisztinát és Imre Flórád mutattam be. Kedvelem még Körösi Zoltán, Láng Zsolt, Závada Pál és fia, Péter írásait, aki a mai slam poetry költészet egyik képviselője, és igyekszem megismerni a kortárs világirodalmi alkotásokat is.

- Gyermekkönyvtáros vagy a városi könyvtárban. Természetes közeg számodra a könyvek, az irodalom világa. Biblioterapeuta képzéssel is rendelkezel. Mi is ez tulajdonképpen?

- Ennek a kevesek által ismert tevékeny-

ségnek az elnevezése sok félreértésre ad okot. Tisztázzuk. Vannak, akik „Bibliával gyógyítónak” gondolják a biblioterapeutát, de itt nem a Bibliáról van szó. A biblioterápia szóösszetétel első tagja a 'biblio' könyv, le- vél jelentésű, a terápia szó leginkább gyógyítást jelent. Tehát a biblioterápia a könyvek, olvasmányok általi segítő tevékenység. A lényegét összefoglalva a biblioterápiát irodalom- vagy művelézet terápiának is mondhatnánk. Olvasás közben az ember egészen átszellemül, képes beleélni magát a történetbe, a szereplők lelkivilágába, felidéz- ződnek benne a saját sorsával kapcsolatos azonosságok, erkölcsi felismerések, és ezek az érzések továbbvivő gondolatokat is hoz- nak számára, tehát mindenképpen hatnak a pszichére. Ha ezeket az érzelmeket, az olvasmányélményeket oldott hangulatú kis- társaságban egy szakember vezetésével – mintegy „kibeszélve” a témát –, van mód feldolgozni, akkor ez visszahat az egyén- élethelyzeteinek átértelmezésére a szemé- lyes intimitás megsértése nélkül. Ez tulaj- donképpen a terápiás, azaz gyógyító hatás.

- Hogyan lehet ez alkalmazni a mindenna- pi munkádban? Sok olvasó érkezik a könyv- tárba tanácstalannul, mit is olvasson?

- Igen, tulajdonképpen anélkül, hogy külön- képesítése lenne erre a könyvtárosoknak, mindannyian egy kicsit biblioterapeuták. A beszélgetés, a tapintatos kérdésfeltevés, a jó kapcsolat kialakítása az olvasókkal, az em- berismeret, a lelki alkat, az érdeklődési kör megismerése az alapja a könyvajánlásnak. A jó könyvtárosnak illik olvasottnak lennie. Nem olvashat el minden könyvet, de aján- latos mindegyik könyvbe beleolvasni egy kicsit, ez már alap arra, hogy ajánlani tudja. Tehát a jó könyvtárosi munkának meghatá- rozó alapja a könyv- és emberismeret.

- Honnan ered a biblioterápia tudománya? Hogyan fejlődött ki, kik a jeles képviselői, kutatói?

- Mondhatni, hogy az emberrel magával egyidős a szavak erejébe vetett hit. Az írásbeliséget messze megelőzve, a szóbeli- ség korában is a lelki egyensúly, az íratlan szabályok, normák átadásának eszköze volt a közös mesélés, a legendák, mítoszok,

történetek továbbadása. A biblioterápia tu- lajdonképpen több ezer éves eljárás, amelyet a múlt században elevenítettek fel.

A hagyományos hindu orvoslásban a lel- kilég megzavart embernek egy olyan mesét mondtak meditáció céljára, amelyben az ő egyéni problémái öltöttek formát. A közel- keleti országokban a történetek hagyomá- nyosan egyfajta lelki támasz szerepét töltöt- ték be, összekapcsolódva a szórakozással. Ezek a történetek részben vallásos tartalmú- ak voltak, részben közvetlenül az emberek együttélésével foglalkoztak. Ezek töltötték be a jó tanács és a szigorú fegyelmezés szerepét. Az Ezeregyéjszaka mesegyűjte- ményének kerettörténete például úgy is fel- fogható, mint egy lelki beteg uralkodó me- sékkel véghezvitt gyógyítása. A Seherezáde által elmesélt egyes történetek ugyanilyen jótékonyan hathatnak a mai hallgatókra és olvasókra is.

Ugyanez volt a funkciója évszázadokon keresztül a magyar vallási, családi vagy faluközösségekben folyó közös mesélésnek, éneklésnek, történetmondásnak, imádkozás- nak, biblia-értelmezésnek. Szabályozta az emberi együttélés, a viselkedés normáit, viszonyítási pontokat adott, segített a bánat és az öröm elviselésében, lelki erőt, lelki támaszt, vigasztalást nyújtott.

Az írásbeliség megjelenésével a szájha- gyomány útján terjedő történetekből írott irodalom lett, attól kezdve az élmény feldol- gozása individuális tevékenységgé vált. A befogadónak már magának kellett megbir- kóznia az olvasmány tartalmával, nem segí- tette őt a kollektív értelmezés, megbeszélés lehetősége. Korunkban az elsődleges cél már talán nem az eligazodás, tájékozódás, hanem a személyiség megerősítése és védelme.

Mindazt a tapasztalatot, amit a könyvek, az olvasás, az irodalom jótékony hatásáról

felhalmozott az emberiség, egyszerre átfordították tudatosan alkalmazott módszerré, gyógyító céllal, szándékolt hatás kiváltására.

A biblioterápiáról szólva jellegzetesen olyan tevékenységről van szó, melynek gyakorlata jóval régebbi keletű, kialakultabb és sokrétűbb, mint az elmélete és módszertani kidolgozottsága.

A gyógyítás mesterei mindenekelőtt a beteg gyógyulásába vetett hitét, életkedvét igyekeztek megteremteni azért, hogy önmaga is aktívan hozzájáruljon a gyógyulási folyamathoz.

Elsődlegesen pszichiátriai osztályokon honosodott meg a biblioterápia, később más kórházi osztályokra is kiterjedt, majd egyéb „zárt” intézményekre is (szanatóriumok, öregek otthona, börtönök). Idővel kilépett a gyógyító vagy más zárt intézmények falai közül, és másfajta közösségekben is teret hódított. Alkalmazni kezdték teljesen „normális”, egészséges egyénekből álló csoportokban is, azzal a céllal, hogy a személyiség fejlődését elősegítsék, az önismeretet elmélyítsék, a mentális egészség megtartását erősítsék. Ez a „fejlesztő” biblioterápiás ág közintézményekben, iskolákban, könyvtárakban, klubokban honosodott meg először az USA-ban, a *Doll* testvérpár munkájának köszönhetően. Itthon 1989-ben *Bartos Éva* szerkesztésében jelent meg az *Olvasókönyv a biblioterápiáról*, ezzel megteremtve a módszer hazai elterjedésének alapjait. A gyógyító munkában először *Dr. Oláh Andor* orvos, természetgyógyász alkalmazta ezt a módszert hazánkban. *Boldizsár Ildikó* mesekutató a meseterápia oldaláról járult hozzá a módszer kibontakozásához.

- *Hogyan lehet különböző hatásokat elérni az olvasmányokkal? Önfejlesztésre is alkalmazható ez a módszer?*

- Az irodalmi mű – legyen az olvasott vagy meghallgatott – katarzisélménye váltja ki a

hatást a lélekre, a személyiségre. Példaként a gyermekkönyvtárban tartott foglalkozások során szerzett tapasztalataimat mondanám el. Eddig bajai általános iskolákból felső tagozatos, 10-14 évesekből álló csoportoknak tartottam biblioterápiás foglalkozásokat. Minden alkalommal egy-egy mesét, verset, prózai írást olvastam fel, melyeket utána beszélgetéssel, a témához kapcsolódó játékos feladatok megoldásával, jelenetek dramatizálásával elemeztünk ki. Természetesen mindezt oldott, szabad hangulatú légkörben. A résztvevők számára semmi sem volt kötelező, aki akarta, csak szemlélődött, ezáltal biztonságban érezhette magát. Több alkalommal találkoztam egy-egy kis közösséggel, így megfigyelhettem az egyéneken és a csoport egészében végbement változásokat. Közösségi és egyéni értelemben is pozitív változásokat tapasztalhattam: fejlődött a koncentráció képességük és a türelmük is egymás iránt, egyre árnyaltabban igyekeztek kifejezni mondanivalójukat. Érzelmeket felszabadultabban tudták kifejezni a bizalmas, biztonságos légkörben, amelynek kialakításában egyre tudatosabban vettek részt. Negatív érzelmeiket is egyre szorongásmentesebben tudták kezelni. Megfigyelhető volt, hogy olyan gyerekek, akik kezdetben csak távolról szemlélték az eseményeket, idővel megnyíltak, elmondták véleményüket.

- *A klasszikus irodalomból milyen műveket ajánlanál egy-egy élethelyzetre az olvasóknak?*

- A mesék világa az alap. Minden élethelyzetnek megvan a maga meséje. Ha két embernek ugyanolyan problémája van, lehet, hogy két egészen különböző mesét kell mondani nekik. Mindig a személyt kell nézni. Régen, ha bajban volt az ember, a tündérmesékben találhatott „életvezetési tanácsokat”. Ha feszültséget kell feloldani, sokat segíthet a pajzán, tréfás mese. Ősi tapasztalat, hogy ha félünk valami ismeretlentől, a legjobb nevetségessé tenni félelmünk tárgyát.

A különböző élethelyzetekre ajánlható olvasmányokból nézzünk néhány példát.

Menekülés- vagy szabadságvágygal küzdő nőknek, „Anna Kareninának” *Tolsztoj* klasszikus regényét ajánlom, és női sorskérdésekről szóló novellákat: *Tóth Krisztina*: Babus néni; *Csáth Géza*: Erna; *Imre Flóra* Kavicsok című versét.

Kommunikációs zavarokkal küzdőknek: *Moravia, Alberto*: Kommunikáció; *Tóth Krisztina*: Esti Kornél szelleme; *Láng Zsolt*: Egy talált zsebkendő megtisztítása.

A jókedv visszaszerzésére, depresszív állapotok kezelésére: *Adams, Douglas*: Galaxis útikalauz stopposoknak, *Dickens, Charles*: Pickwick Klub.

Stresszes menedzsereknek: *Marcus Aurelius* emlékiratai, *Seneca*: Erkölcsei levelek.

Az önmagunkkal való kapcsolat helyreállításához: *Saint-Exupéry, A.*: A kis herceg; *Karinthy Frigyes*: Például ilyen az élet; Kam tükre (koreai népmese).

Embertársainkkal való kapcsolat helyreállítására, empátiás készség fejlesztésére novellákat: *Kosztolányi Dezső*: Fürdés, Pletyka, Kulcs; *Rákosi Gergely*: Kész örület; *Ottlik Géza*: Az utolsó mese.

- *A közelmúltban nagy érdeklődés mellett ismeretterjesztő előadást tartottál a könyvtárban a biblioterápiáról. Úgy tudom, ez egy kezdeményezés első lépése volt.*

- A könyvtár GondolatÉbresztő előadásorozatában mutathattam be ezt a módszert az érdeklődőknek, *Mi a biblioterápia?* címmel, abból a célból, hogy minél többen megismerhessék és tudjanak erről a személyiségfejlesztő lehetőségről. Nekem a szívem csücske ez a téma, és szeretném minden fórumon népszerűsíteni, mert tapasztalom, hogy működik. 2015-ben megalakult a Magyar Biblioterápiás Társaság Szentendrén, amelynek aktív tagja vagyok, és folyamatosan részt veszek a szakmai műhelymunkában. Eddig gyerekcsoportokat vezettem a könyvtárban, most egy felnőtt csoport is indul *Lélekjárók* címmel, hogy minden korosztály megtapasztalhassa ennek a terápiának a jótékony hatását. A harang mindannyiunkért szól.

Jász Anikó

FELHÍVÁS

Kedves Olvasóink! Az Önök segítségével új sorozatot szeretnénk indítani lapunkban **ARCOK, HELYEK, TÖRTÉNETEK – MESÉLŐ FÉNYKÉPEK** címmel. Ha van a birtokukban olyan, lehetőleg 1980 előtt készült, bajai témájú vagy felismerhető bajai személyeket (is) ábrázoló fotó és egy hozzá tartozó történet (akár családi legenda is), kérjük, osszák meg velünk! Ha segítenek, terveink szerint havonta közölnénk ilyen képeket és rövid, legfeljebb 3000 karakterből álló történeteket.

Beküldendő anyagaikat e-mail címünkre várjuk (bajaihonpolgar@gmail.com), de leadhatják azokat szerkesztőtársainknak is, akik a szóban elmondott történeteket szívesen lejegyzik. (Az értékes családi fotókat természetesen visszajuttatjuk tulajdonosaiknak.) Izgatottan várjuk a képeket és a sztorikat!

A Szerkesztőség

AVVENTURA!

„Kéjutazás” a magas hegyek között

■ Sofőrünk úgy lelkendezett, mintha legalábbis valami expedícióról számoltunk volna be, pedig csak Sziciliát stoppoltuk keresztül, de neki már ez is lenyűgöző volt. Miért is ne lenne az, hiszen a legtöbb ember számára a nyaralás passzív kikapcsolódást jelent, amikor nem kell semmit tenni. Ki a fene vágyna arra a tortúrára, amit mi csinálunk? Szórakoztató hallgatni a történeteket, amelyek mással estek meg, na de miért akarná végigcsinálni bárki is? Ha belegondolok, legkedvesebb történeteink a külső szemlélő számára tényleg inkább horrornak, mint nyaralásnak tűnhetnek. Szóval, nézzük az utazásnak azt az oldalát, amelyet nem mutat a tévé, például azt a néhány ezer kilométert, amelyet az Arab-tengertől a Karakorumig tettünk meg.

Karacsiban (*Pakisztán legnépesebb városa – a szerk.*) a repülőről leszállva kisebb kultúrsokk ért minket, pedig Iránból érkezünk. Családjának nőtagjai nagy sivalkodás közepette egy nagymamát segítettek le a mozgólépcsőn. Láthatóan mindenkinek fülig ért a szája. A nagymama épp annyira volt halálra vált, mint lenyűgözött: megy a lépcső! Lent rózsaszirmokat hintve elé várta a család többi tagja. Ez volt a kultúrsokk. Szerintem elég pontatlan kifejezés, mert egyáltalán nem sokkoló a tapasztalat, inkább csak felnyitotta az ember szemét: még akkor sem mindig egyforma mindenhol a világ, ha ugyanabban az étteremláncban mindenhol ugyanazt az üdítőt lehet kapni.

Egy kis sokkot akkor is kaptunk, amikor kiléptünk a reptér épületéből. Addig ugyanis nem tűnt fel, hogy a 35°C, ami bent volt, csak a légkondicionálónak volt köszönhető. A fotocellás ajtó szétcsusszanásával a helyi

klíma mázsás, forró mosogatólébe áztatott bokszesztyűje megrendítő erejű útést vitt be, azonnal teljes testre. Kilépve nem volt biztos, hogy a viszonylag hűvös bőrünkön, mint a harmat csapódott-e le a pára azonnal, vagy a szervezetünk volt képes másodpercek alatt kipréselni a porusainkon át pár liter folyadékot. Nemcsak a rettenetes hőség volt sokkoló, nem is a közel százszázalékos páratartalom, hanem hogy ez a magában is ragacos levegő át volt itatva a világ legtömegebb szmogjával. Karacsi nem gazdag hely, és ezt tükrözi a gépjárműpark állapota is. Fekete füstöt okádó dízel buszok, kékes pöfföket köpködő kétütemű tuktukok ezrei alkotják, totális forgalmi dugó formájában.

Első lépésként pénzt kellett váltanunk. Bármelyik reptéren könnyen megoldható feladat, itt se volt másként. Problémát inkább az okozott, hogy a legkisebb bankjegy, amelyet kaptunk, a buszjegy árának kb. százszorosa volt. Bankjegyet felváltani már nehezebb ügy, de megoldható. Megtalálni a buszt, amelyik bevisz a városba, annál is sokkal nehezebb. Különösen, hogy a környéken mindenki taxis, és ha valaki, hát egy taxis le fogja tagadni, hogy bármilyen tömegközlekedés egyáltalán létezik. Pedig létezik, és nem a marketingesek által sulykolt közösségi közlekedés, hanem igenis tömegközlekedés: a busz hátuljában, hátunkon a zsákokkal görnyedtünk. Nem annyira a súly, mint a beltér magassága miatt. Öt perce sem voltunk úton, de már patakokban folytak a könnyeim a füst, por és az izzadság miatt.

A város főutcáján, a piacssarnok előtt szálltunk le. Mindkettőt a britek építették, amikor létrehozták Karacsit. Akkori-

ban nagyjából 20 000 emberre tervezték a várost, most 14 millióan lakják, csak az infrastruktúra változatlan, és körülnézve az az érzésünk, hogy a brit birodalom megszűnésével a takarítás is megszűnt. Gyanús, hogy az útburkolat valójában nem az, amin járunk, hanem valahol egy méter összecementálódott mocsok alatt található. A piacssarnok állapota hasonló, össze se kell néznünk, hogy lemondjunk a meglátogatásának tervéről. Más látnivalót az útikönyv se tudott összeszedni. Szállást sokáig nem kellett keresnünk, hamar megtaláltuk a *Hotel Paris* elnevezésű intézetet, ahol kivettünk egy odút. A szoba ablakán nem volt üveg, csak egy többé-kevésbe relaxa-formába öntött betonrács, azon túl egy méterre pedig a szomszéd épület fala. Fény nem jött be, csak az utcáról az embertelen dudálás zaja. Épp csak lepakoltunk, majd vacsora után néztünk.

A vacsoránk jó volt és olcsó. Rögtön be is dörgöltünk két adagot, mielőtt buszjegy után néztünk volna. Épeszü ember nyomos indok nélkül nem akar Karacsiban maradni. Szerencsére csak néhány száz métert kellett sétálni, és már meg is vehettük a jegyet másnap reggelre *Lahor (Pakisztán második legnagyobb városa – a szerk.)* felé. A leg-hosszabb ideig az tartott, míg kiderítettük, mikor is indul a busz. Az még tudható, hogy hánykor, de hogy mikor... Mert a kormány bevezette a tél-nyári óraállítást, de a lakosság nagy része úgy döntött, hogy ez hülyeség, és nem csinálják. Ezért nem tudni, hogy akivel éppen beszélsz, régi vagy új időszámítási rendszerben gondolkodik. Természetesen a diskurzus másnap teljesen feleslegesnek bizonyult: a busz ugyanis akkor indul, amikor készen áll.

Nem tudom, szállásunk hogy kaphatta nevét, de ha elképzeljük Párizs minden aspektusának a totális ellentettjét, akkor nagyjából Karacsit kapjuk. Nevének másik fele szerint „hotel” is volt. Nos, voltak benne szobák, a szobákban ágyak, de itt véget is ér a párhuzam azzal, amit felénk hotelnek neveznek. Gondolom, a legtöbben már itt úgy gondolják, hogy rosszabb nem lehet egy éjszaka: fülledt, zajos, forró, koszos, nagy valószínűséggel saját faunával rendelkező helyiségben egy éjszakát eltölteni tényleg nem vágyálom senkinek. Persze lehet fokozni az élvezeteket: hajnalban arra ébredtem, hogy a szervezetem próbálja tudomásomra hozni, hogy az *okra*, amit vacsorára ettünk, finom volt ugyan, de nem egészséges.

Úti komfort alsó fokon

Az éjszaka második felét nem részletezném (különösen nem nyomtatásban). Csak annyit mondok, hogy G. se aludt, mert percenként felpattantam ezért vagy azért, valamint reggelre annyira hidratálódtam, hogy az utcára lemenni is komoly erőfeszítést jelentett. Én nem voltam fitt, ő nem volt nyugodt, mert ránézésre úgy tűnt, hogy estig sem húzom ki, nemhogy egy buszon Lahorig. Ha mégis, a buszt akkor sem lehet ötpercenként megállítani.

Megnyugtattam, hogy semmi gond, nekem innen már csak felfelé van, csak intsen le egy taxit, mert ki van zárva, hogy ötszáz métert le tudnék most gyalogolni. A busztársaság előtt kipakoltunk a taxiból, és vártunk. (Én többé-kevésbé vízszintes pozícióban.) Volt időnk, mert a hosszas egyeztetés ellenére természetesen egy órával korábban érkezünk, és a busz még késett is.

Szépen összegömbölyödtem az ülésen, és arra készültem, hogy az úton meggyógyulok. Volt rá idő: az út 22 órás zötykölődésnek ígérkezett. Az első órában sikerült megtennünk 12 km-t a kerek 1300-ból – aztán megálltunk egy órára. Jólesett, tudtam egy kicsit aludni. Amíg mozgásban voltunk, addig nem ment könnyen. Nem is a buszozás miatt, még csak nem is a hatalmas kátyúk miatt, mint inkább azért, mert sofőrünk dudu helyett beszerelt hajóköürttel próbálta tisztára söpörni maga előtt az utat. A hangnyomás biztos, hogy kisebb tárgyakat el tudott takarítani az útból.

Mire Lahorba értünk, már semmi bajom nem volt. Igaz, kaptam öt extra órát a gyógyulásra, ugyanis összesen 27 órára nyúlt az utazás. A rossz hír volt viszont, hogy addigra pont kijött G.-n is az ételmérgezés. Ez egyikünket se lepte meg igazán, mindig ez történik. Én azonnal és látványosan beteg leszek a romlott ételektől, de gyorsan helyre is jövök, mivel a szerveze-

tem minden mérget azonnal kivet magából. G. ellenben elnyújtja a dolgot. Általában fél, egy nappal később jön ki rajta, kevésbé látványosan, viszont sokkal jobban legyengül tőle, és lassabban is gyógyul. Bármennyire is rossz mindkét változat, legalább sose vagyunk egyszerre betegek, annak ellenére sem, hogy ugyanott eszünk és iszunk.

A buszról lekaszálódva nem csak a lahori hőhullámmal szembesültünk, hanem azzal is, hogy a csomagterbe a hátizsákjaink mellé egy húszliteres kannát pakoltak, amelyben motorolajat akartak szállítani. Kupakja már rég elkallódott, de megoldották, lekötötték a száját egy darab nejlonnal, mint nagymama a befőttest. Az olajnak nyilvánvalóan csak töredéke érkezett meg a végállomásra, az is túlnyomó részt a hátizsákjainkra kenve. Nem tudhattuk, hogy csak kívül lettek a zsákok olajosak, vagy mindenünk olajban úszik. G. annyira kiborult, hogy még a betegségéről is elfeledkezett. (Kicsit félttem, hogy a busztársaság alkalmazottai nem fogják túlélni.) Valószínűleg ők is érezték, hogy egy rossz válasz olyan tapasztalatokhoz vezethet, amelyet muszlim országban muszlim férfi akkor sem él át, ha négy felesége van. Egy ponton G. még egy riadt rendőrt is magával vonszolt. Szerencsétlennek elképzelése sem volt arról, mi történik, lévén semmilyen idegen nyelvet nem beszélt, és ahhoz sem volt hozzászokva, hogy nők a zubbonyánál fogva mozgassák. Végül – miután nem láttak más kiutat a szituációból – a jegy árának nagy részét visszaadták. Olajtól csöpögő cuccainkkal fogtuk egy tuktukot, és elvitettük magunkat a város egyetlen hátizsákos szállására. Közben átvettük a hatalmat a mosodában, elmeséltük a tulajdonosnak, hogy mi történt velünk. A sztorin csak hümmögött, de amikor odaértünk, hogy visszakaptuk a pénzt, akkor kerek szemmel kiabált le a kollégájának: „Hallod ezt?”

Visszakapták a pénzt!”

Természetesen az első és a második mosás sem hozott több eredményt, mint hogy már nem csöpögött az olaj mindenből. Szerencsére a hátizsákba nem jutott be semmi, de így is találnunk kellett egy tisztítót. 50 fokban bókászni a városban nem mókás dolog. G. a tetőterazon, a ventilátor alatt próbált életben maradni egy üveg langyos víz segítségével. Mivel Lahorban csak minden második órában van áram, a hűtőben sose hül le a víz. Nagyobb gond, hogy ilyenkor a ventilátor is leáll. Minden második órában egyszerre néz fel mindenki és sóhajt, mintha meg lenne rendezve: jaj, ne! Napközben senki nem csinál semmit. Egyszerűen túl meleg van. Én szeretem a meleget, de itt még a két üres hátizsákkal is árnyéktól árnyékig navigáltam. Végül találtam egy mosodát, ahol vállalják is a munkát. Másnapra kiderült, hogy ők sem végeztek jobb munkát, mint én, a forgótárcsás mosógép és a hideg víz. (Talán azért, mert ők is ezzel a technológiával dolgoztak.) A szennyes futott még egy kört náluk, miközben eltelt néhány nap, amelyet többnyire a tetőn töltöttünk a ventilátor alatt, más utazókkal beszélgetve, közben terveztük, hogyan tovább. Az volt az érzésünk, hogy még nagyon sok időt fogunk buszon tölteni, míg eljutunk a kalas néphez.

Először *Michael Palin* útifilmjében találkoztam velük, amikor még gyerekként ámultam a tévé előtt, hogy mik vannak a világon. Akkor meg sem fordult a fejemben, hogy valaha is eljuthatok olyan helyekre, ahol ilyen filmeket forgatnak. De még az sem merült fel bennem, hogy halandó ember eljuthat. Olyan távoli volt az a világ, mintha a Marsról szóló filmet néztem volna. Most pedig itt van, szinte karnyújtásnyira, azaz alig 1200 km-re.

Az út *Iszlámábád*ig gyorsan eltelt, alig néhány óra vonatkozás, és máris a gilgiti buszra vártunk egy poros buszállomás tea-házában. 24 órányi buszozás *Gilgitig* a Karakorum Highwayen, onnan *Masztudzs* még egy nap, ahonnan már dzsippel csak egy ugrás *Csitral*, ami gyakorlatilag úticélunk szomszédságában van.

A Karakorum Highway (KKH) nagyrészt egysávos földutat jelent, mindezt olyan terepen, hogy így is mérnöki remekműnek tartják. Az út állapota, a terepviszonyok és a pakisztáni sofőrök – leginkább az utóbbiak – ezt az utat nemcsak híressé, de hírhedtté is teszik. Elég sok roncsot lehet látni a szakadékok alján. Az út nagyját éjszaka tettük meg. Nyilván veszélyesebb így, de legalább nem látjuk.

Gilgitből a busznak egy egész napon át kell átküzdenie magát a *Sándur-hágón*. Nem ok nélkül. Csak öt percre állunk meg egy faluban, ahol valaki (nem utas) felszáll egy hegesztőtrafóval. Egy pillanat alatt meghesztette az aj-

Közép-Ázsia kakukktojásai: a kalasák

tót, és már mentünk is tovább. Az út minősége egyre romlik, ahogy haladunk. Hidak helyett már csak gázlók vannak, néha bennük elakadt személyautókkal. Kisautók számára az a titok, hogy úgy kell áthajtani, hogy ha elakad a kocsis, ne legyen mellette hely elhajtani. Csak így garantálható, hogy valaki kivontassa őket.

A Sándur-hágón aztán a mi buszunkat is utoléri a végzet, és megáll. Mindenki elkezd lekászálódni, úgy néz ki, a javítás egy darabig el fog tartani. Annak ellenére, hogy nyár van, és Lahorban éppen ötven fok feletti hőség tombol, itt elkezdett havazni. Hiába, 3800 méteren vagyunk, ahol az év bármely szakában havazhat. A hágó igazából nem erről híres, hanem arról, hogy minden évben itt rendezik a Csital – Gilgit lovaspólo meccset. Még van néhány hét az idei meccsig, de az előkészületek már folyamatban vannak. A csapatok is itt készülnek, mert nincs az a ló vagy lovas, aki mindenféle akklimatizáció nélkül kibírja egy meccset majd négy kilométer magasan. Sofőrünk és a kocskísérő könyékig olajosan, de vigyorogva kerülnek elő a váltóból. Mire a gépszírt az út porával ledöngölik magukról, mindenki vissza is kászálódott a helyére. Masztudzsba már vaksötétben érkezünk. Mindenki azt javasolja, hogy töltsük ott az éjszakát, és reggel menjünk tovább, mert az út veszélyes. Hallgatunk rájuk.

Reggel persze kiderül, hogy a hétvégére való tekintettel nem megy menetrend szerinti dzsip Csitalba. Természetesen a „menetrendet” nagyon lazán kell értelmezni. Reggel, amikor nagyjából megtelik a kocsis, elindulnak, mindenki ott száll ki vagy be, ahol akar (vagy ahol tud). Természetesen semmi nem akadályozza, hogy kibéreljünk egy autót, és menjünk, csak épp egy tele kocsiért akkor is le kell rakni a pénzt, ha csak ketten vagyunk. A sofőr megnyugtat, hogy úgymint vesz fel még utasokat, de a végén miénk a pénz. Dühöngünk egy sort a költségek miatt, aztán gyorsan átszámoljuk az

összeget. 50 dollár az öt órás utazásért. Kicsit mosolygunk magunkon, majd rábólintunk. Az út végén az összeg felét tényleg visszakapjuk.

Első megálló a benzinkút, ahol addig tekerik a pumpát, míg meg nem telik a tank. Áram itt sincs; örülünk, hogy benzin van. Járművünk egy antik Toyota Landcruiser. Hihetetlenek ezek a terepjárók. Úgy tűnik, bármit kibírnak, és addig működnek amíg tankolja őket valaki. A miénk extra biztonsági berendezéssel is rendelkezik: ahányszor csak a fékre lép a sofőr, minden hangszóró Allahhoz kezd fohászolni. Elnézve a gumikat, csak bólintani tudok: kell az ima.

Csitalból már tényleg csak háromnegyed óra a cél. Dzsipek is mennek gyakran, csak regisztrálnunk kell a rendőrségen. Mindenkinek kell, aki meg akarja látogatni a kalasokat. A falon évekre lebontva ott a statisztika, melyik országból hányan jártak itt. Jártak már itt más magyarok is, de az elmúlt tíz évben húsznál is kevesebben.

Az utolsó hajmeresztő szakasz után végre megérkeztünk egy olyan világba, amely évszázadok óta változatlan, de hamarosan el fog tűnni, ahogy elnyeli a többségi kultúra. Az itt élők állításuk szerint Nagy Sándor hódító seregének leszármazottai. Ez a nézet tudományos körökben is sokáig tartotta magát. Hihető is, ha látjuk a sok zöld szemű kalasát itt, ahol körülöttük minden népnek barna vagy fekete szeme van. Sokan a házak oszlopait díszítő fadarabokban is dór oszlopfőket vélték felfedezni. Sajnos ezt a romantikus legendát a genetikai vizsgálatok lerombolták, de a modern kapcsolat a görögökkel megmaradt. Ma is ők alkotják a látogatók legnépesebb csoportját. (Turistabuszokra azért nem kell gondolni.)

A kalasák alig néhány ezren vannak, kizárólag ebben a három szomszédos völgyben élnek. Láthatóan semmi köztük sincs a környező világhoz. Ugyan a vallási fanatikusok

által uralt Afganisztán határa légvonalban csak néhány kilométerre van innen (úton három nap a hegyek miatt), náluk női egyenjogúság van, szőlőt szüretelnek, bort termelnek. Vallásuknak semmi köze az iszlámhoz, sőt, semmihez, amit ma ismerünk. Az életet bonyolult szabályok szövik át, amelyek meghatározzák, hogy mi *onjeszta* és mi *paganta*, vagyis tiszta vagy tisztátalan. Természetesen a fogalmak fordítása erőltetett, de jobb híján ezzel lehet leírni. A falvak bejárása sem egyszerű a tudatlan utazók számára, ha nem akarják megsérteni a helyieket. Bizonyos helyekre nők nem léphetnek be, míg más helyeket a férfiaknak ajánlatos elkerülni. Míg a templomba beléphetnek a nők, arra ügyelniük kell, hogy a templom tetejére ne lépjenek. Viccesen hangzik, de a termőterület megőrzése miatt a meredek hegyoldalakra építették falvaikat, ahol házak előtti a terasz az egyel lejjebb álló ház teteje.

Ahogy a világon bárhol, a férfiak váltak meg először a népviseletől. Szinte mindegyikük kínai öltönyben vagy a Pakisztánban hagyományos buggyos nadrágban és hosszú ingben jár. A nők ruhái még a hagyomány szerint készülnek: színesek, gyöngyökkel, kagylókkal kivarrrva. Érdekes azonban, hogy a hagyományos viselet sem követi mereven a hagyományokat. A stílus állandó, de létezik helyi divat is. Az alig 20-30 éve gyűjtött múzeumi fejdíszek ugyanolyan motívumokkal vannak díszítve, mint amilyeneket az utcán lehet látni, de ma már senki nem hord rövid széles díszeket, inkább a keskeny hosszú a menő. Nem győzzük magunkba szívni a hely hangulatát. Próbáljuk bevésni az emlékezetünkbe az összes részletet, azzal a tudattal, hogy nagy valószínűséggel soha többet nem fogunk még csak hasonlót sem megélni.

Érdemes volt a tortúra? Milyen tortúra? Ez a kaland! Adventúra!

Körmöczy Áron

Hegyvidéki idill

1848-49-es honvédek hadigondozása

■ 1904. november 18-án tartották a híres „zsebkendős” szavazást – az ellenzék mozgásterét csökkentő házszabály-módosítás elfogadását –, amely 1905-ben általános belpolitikai válsághoz, az addig kényelmes többségben kormányzó Szabadelvű Párt felbomlásához, majd választási bukásához vezetett. A kiegyezést kétségbe vonó, „szövetkezett ellenzék” választási győzelme után Ferenc József nem a választásokon nem őket bízta meg kormányalakítással, hanem a magyar királyi testőrség parancsnokát, *Fejérváry Gézát*, aki pártonkívüliekből és szakemberekből állította össze az ún. „darabontkormányt”. Ennek működését megbenította a mind választásokon győztesek parlamenti képviselőinek viselkedése, mind uralkodóval szemben ellenállást hirdető törvényhatóságok hajthatatlansága. Nem támaszkodhatak széthulló Szabadelvű Pártra sem. A társadalom megnyerése céljából megkísérelte az általános és titkos választójog bevezetését, de a parlament ellenállásán ez is elbukott. Támogatásának elnyerése céljából, *Fejérváry-kormány* az ellenzék legnagyobb pártja, a Függetlenségi és 48-as Párt irányába több gesztusértékű lépést is tett, elsősorban a volt 1848-49-es honvédek hadigondozásával kapcsolatban.

Az 1848-49 forradalom és szabadságharc, különösen a függetlenségi nyilatkozat miatt az osztrák-magyar viszony egyik neuralgikus pontjának számított. 1898-ban a forradalom 50 éves jubileumán voltak először hivatalos állami ünnepek március 15-én – bár az állami ünnep április 11., a törvények aláírásának napja volt –, és elkezdődött a még élő 48-as honvédek felkutatása, szolgálati idejük elismertetése, és igény esetén hadigondozásba vételük. Az egykori honvédtisztek összegyűjtése viszonylag egyszerű volt, mivel róluk több nyilvánosság is készült: az egység megalakulásakor a tisztválasztásról jegyzőkönyv, az egységek hivatalos írnokok által vezetett naplója, valamint *Haynau* idejében a felelősségre vonáskor készült jegyzőkönyvek, bírósági iratok stb. Közlegények esetében sokkal nehezebb volt a pontos névsorok összeállítása. A szabadságharc bukása után az egyszerű honvédek is kaptak kisebb büntetéseket (a leggyakoribb a császári hadseregbe történő kényszerbesorozás volt), de sokan elkerülték az önkényuralom „igazságszolgáltatását”: egyszerűen hazamentek, otthon pedig hallgattak a múltjukról. A honvédek összegyűjtésére és 1848-49-es szolgálatuk igazolására a kiegyezés (1867) után nyílt lehetőség, miután szinte minden törvényhatóságban megalakultak a honvédegyletek. Megalakult az *1848/49-es Honvédegyletek Országos Egyesülete*, amelynek célja a még élő szabadsághar-

cos honvédek ellátása, özvegyeik és árváik segélyezése volt. A rokkant, beteg honvédek ellátását az *Országos Honvéd Menház* végezte. Az 1872-ben közadakozásból – *Ferenc József és Kossuth Lajos* is adott rá pénzt – elkészült, majd fenntartott „kaszárnya” a IX. kerületben, a Soroksári út 62. alatt állt, egészen 1945-ig használták. A segélyezés mellett az egyletek tevékenysége kiterjedt a szolgálat igazolására is. Ha valaki 1848-49-es katonai szolgálatáról kért igazolást, megadott bizonyos időpontokat és helyeket, ahol a szabadságharc alatt szolgált, esetleg tudta a régi alakulatának azonosító adatait, akkor az egyletek országos hálózata megkereste egykori bajtársait, akik igazolták a katonai szolgálatot. Az eljárásról a területileg illetékes törvényhatóságnál felvettek egy jegyzőkönyvet, a honvédegylettől pedig elismerő oklevelet kapott.

Az 1890-es években a csökkenő adományok és a növekvő igények miatt a menház kicsinek bizonyult, ezért elkezdődött a bővítése, de a bekerülés feltételeit is szigorították. 1899-1900-ban ismét lajstromba vették a még élő szabadságharcosokat, felvetődött számukra a hadigondozási segély folyósítása, ezzel is csökkentve a menház zsúfoltságát. A hadigondozási segély ügye a parlamentben is többször előke-rült, az ellenzéki Függetlenségi és 48-as Párt karolta fel. A „darabontkormány” a választásokon győztes ellenzék irányába tett gesztusként 1906. január 29-én a 292./II./1906-os számú miniszterelnöki rendeletben szabályozta a kérdést. A hadigondozási segélyre jogosultak lettek azon 48-as honvédek, akik katonai szolgálatukat hivatalos okirattal tudták bizonyítani. A kérvényeket a miniszterelnöki hivatalnál kellett benyújtani, itt gyűjtötték össze az igazolásokat, valamint itt bírálta el egy erre a célra alakított bizottság a beadványokat. A más törvényhatóságokból beszerezhető szükséges igazolásokat, hiánypótlásokat is a miniszterelnöki hivatal kérte be. A bajai igénylők – bajai lakosok – igazolták magukat, de *Kraczl István* eszéki lakos ügye egészen más hivatali utat járt be:

„4705/1906

Nagyméltóságú m. [magyar] kir. [királyi] Miniszterelnökség!

Kraczl István eszéki lakos 1848/49-es honvéd

Nuszpl Antal számára kiállított „honvéd igazolvány” 1888-ból.

*voltának igazolása és részére honvéd nyugdíj megállapítása iránti kérelme tárgyában az 1906. évi január 29-én 292./II./M.E.H. [Miniszter Elnöki Hivatal] szám alatt kelt magas leiratára az ügyiratokat folyamodó keresztlevelével kiegészítve mély tisztelettel van szerencsém felterjeszteni azzal a jelentéssel, hogy a levéltárnak jelentése szerint 1850. évet megelőző iratok levéltárunkban nincsenek és így az abban az irányban eszközölt kutatás, hogy vajon *Kraczl István* 1848-ban Baja város részéről, mint önkéntes honvéd fel lett é fogadva, adatok hiányában meg nem állapítható. Becsatozljuk azonban az 5573/99 kig. [közigazgatási] számú ügyiratokat, melyek szerint *Kraczl István* két azóta már elhalt volt 1848-as honvéd, név szerint *néhai Taug József* és *néhai Vatroba Péter* bemondása alapján oly tartalmú bizonyítványt nyert, hogy ő az 1848/49-ediki magyar szabadságharcot mint honvéd végig küzdötte.*

Baja, 1906. március 15.

dr. Hegedűs”

A jelzett 5573/1899-es iktatószámom az 1899. április 1-jén érkezett *Kraczl István* hatóságibizonyítvány-kérelme szerepel. – A névben szereplő ‘t’ és ‘c’ betűk cseréje ebben az időszakban általánosnak mondható, a nevek jelentős részét fonetikusán vagy bemondás alapján írták le. – A hivatalos igazolást a város az említett tanúk meghallgatása után kiállította, és elküldte a kérelmezőnek. Az igazolás másodpéldánya maradt a városi irattárban 1906-ig, amikor jobb megoldás nem lévén ezt küldték el válaszként a miniszterelnöki hivatal igazoláskérő leiratára. Csak feltételezhetjük, hogy *Kraczl István* megkapta a miniszterelnöki rendeletben szereplő honvédelátást.

Sarlós István

A szenvedéseken túl

■ Biczók Sándorral kiskamasz koromban a Rókus-temetőben találkoztam először, amikor édesapámmal halottak napja alkalmából mécesest gyűjtöttünk *Herr György* kamagy sírjánál. Apám azt gondolta, hogy a leszármazottak nélkül elhalt egykori kedves tanára sírjához úgysem megy el senki. Szerencsére csalódtunk, mert amikor odaértünk, éppen az apám által Sanyi bácsiként üdvözölt, szikár úriember távozott onnan. „*Ez egy rendes ember*” – mondta édesapám, miután az érintett hallótávolságon kívülre került.

Biczók Sándor háborús önéletírását a *Türr István Múzeum* jelentette meg 2015 végén. (A szöveget *Merk Zsuzsa* gondozta.) A második világháború kiapadhatatlan forrása a visszaemlékezéseknek, dokumentumközléseknek. Megírták emlékirataikat neves államférfiak, valamely oldal hadvezérei, a népi társaságok és etnikai tisztogatások szerencsés túlélői és szemtanúi, a hátszágok és az idegen hatalmak által megszállt területek lakói – mindannyian részesei, elszenvedői voltak az eseményeknek, és mind más aspektussal gazdagították a világháborúról kialakuló képünket. Nem ritkák az egykori hadifoglyok visszaemlékezései, naplói sem; igaz, ezek jó része Magyarországon csak a rendszerváltás után jelenhetett meg.

Biczók Sándor eredetileg két különálló részből (*Mágneses aknák keresése, hatástalanítása a Dunán*, illetve *Hadifogságban 1944. december 26 – 1947. június 20.*) álló visszaemlékezése nem akkor írt naplókat tárt a nyilvánosság elé, hanem régi feljegyzéseit felhasználva az 1990-es években vetette papírra őket. Erénye, hogy képes tárgyával szemben a távolságtartásra, és arra, hogy megpróbáltatásaira finom humorral, derűs (ön)íróiával tekintsen vissza. Igaz, így az egykori érzelmi állapotot csak az évtizedek

szűrőjén keresztül lehet rekonstruálni, az írás tárgyyszerűségét viszont mindenképpen segítette, hogy szerzője láthatóan igyekezett utána járni a szükséges, de általa az 1940-es években pontosan aligha ismert adatoknak. (Ahol pedig ez hiányzik, a könyv szerkesztője lábjegyzetekben nyújt alapos eligazítást.) Másik komoly erénye a kötetnek, hogy a tanító végzettségű szerzőnek élvezetes a stílusa; nem ragad le a számára talán fontos, de az olvasónak kevésbé érdekes részleteknél, és példás tömörséggel foglalja össze a számára sorsfordító három év történetét. A hadifogság elbeszélésekor nem az időrendet követi, hanem az egyes témákhoz (feladatok, táborrend, ételmezés, tüzelés, szórakozás, egészségügy stb.) kapcsolódó emlékeit gyűjti egy-egy csoportba, és ezzel a szigorúan kronologikus elbeszélések nagy csapdáját, az önméltást is elkerüli.

A kötet első részében a szerző rövid katonai szolgálatának krónikáját idézi fel. Itt nem kell érzékletes csataleírásokra számítani, hiszen az 1944-ben behívott Biczók Sándor folyamór hadnagyként mindvégig Magyarországon teljesített szolgálatot, és nem harctéri eseményekben, hanem főleg a Dunára ledobott aknák felszedésében, máskor aknára futott hajók legénységének mentésében vett részt. Izzalmakban persze így sem volt hiány, hiszen egy-egy akna hatástalanítása vagy megsemmisítése egyáltalán nem volt veszélytelen. Arról is beszámol, mennyire megosztotta a folyamórök tisztikarát az 1944-es kiugrási kísérlet kudarcra, és az, hogy a nyilas hatalomátvétel után mi is lehet a helyes magatartás.

A szerző 1944 decemberében, Magyarországon esett hadifogságba, mégis megjárta a Szovjetuniót. Ez főleg annak fényében érdekes, hogy az utolsó állomáshelyét, Szentendrért elfoglaló szovjetek eredetileg szabad távozást ígértek neki és társainak. Az ezt igazoló dokumentumért azonban többször is utazni kellett, míg végül egy Szovjetunióba tartó hadifogoly-szállítmányban találták magukat. (Apró öröm az ürömben, hogy útjuk Baján át vezetett, így ha pillanatokra is, de láthatta hosszú időre elhagyott családtagjait, és némi ellátáshoz is juthattak.) Innen aztán szegedi, temesvári, iași, majd kijevi kitérővel hónapok múlva érkeztek meg a kirszanovi 7338/ 11. sz. hadifogoly-táborba, ahol a következő éveket töltötték.

E keretek közt nem célunk a táborélet mindennapjainak részletes ismertetése, inkább egy-két érdekes megfigyelést említnünk. Hogy a szerző viszonylag ép testtel és lélekkel vészelte át a soha véget nem érő várakozást és munkát, az nem utolsósorban lelki alkatának és kiváló alkalmazkodóképességének volt köszönhető.

Valamelyest megtanulva oroszul a helyiek bizalmába tudott férkőzni, megpróbálta megérteni helyzetüket és észjárásukat, és ezzel sokszor előnyös helyzetbe kerülhetett. Kilitástalannak tűnő helyzetekben is képes volt meglátni a jót, sőt, gyakran csüggedő társainak is lelki támaszt nyújtott. Különösen feltűnő ez a velük raboskodó német hadifoglyok magatartásával szemben. A német tiszték nemzetközi jog egyezményekre hivatkozva semmiféle munkát nem voltak hajlandók vállalni, és helyzetük miatt letargiába zuhantak, míg a magyarok a mínusz 20-30 fokban végzett munka során nemcsak magukra, hanem társaikra is figyeltek. Meglátása szerint az addig vezetők által irányított német katonák most gazdátlan, magukra maradt embereknek tündek, akiknek sokkal kisebb esélyük volt a hazatérésre. Az oroszokról sem fest embertelen képet; bár voltak közöttük a foglyokkal kegyetlenül bánó katonák is, többségük mégis inkább együttérző emberként tűnik fel, aki maga is áldozata és szenvedője annak a rendszernek, amelyben él. Ennek az empátiának a csúcsa, amikor *Gubanov*, a munkák anyagi elszámolásáért felelős, a szerzővel már-már baráti viszonyt ápoló *sztari szerzsant* (főtörzsőrmester) azt mondja hősiüknek: „*Nem mi kényszerítettünk benneteket ide, hanem Rákosi adott ide titeket jóvátételi munka végzésére.*” (Ez egyébként nem volt igaz.) Hogy ez mennyi időre szólt, arra már ez a katonák sem tudott választ adni, az pedig már a szerző számára is kiderült, hogy a „szkoro” (nemsokára) időhatározó akár három évet is jelenthet.

A mai olvasó számára különösen élvezetes a tábori szleng nyelvezet használata, amely a táborlakók számára nyilván magától értetődő volt, a 21. századi ember viszont csak a lábjegyzetek alapján azonosítja a gyakran eltorzult formában megjegyzett orosz szavak jelentését.

A felhasznált irodalom jegyzékével együtt összesen 84 oldalas visszaemlékezéshez kapcsolódik még a szerző életpályájának vázlatos összefoglalása (lánya, *Biczók Piroska* munkája), valamint számos, a kötet témájához kapcsolódó, Biczók Sándor katonaidőjéről felidézhető fénykép és írásos dokumentum. A gondosan megszerkesztett kötet kiválóan illeszkedik a Bajai dolgozatok sorába. Nem apologetikus, hanem tárgyilagosságra törekvő írás, amelynek kisebb hiányosságait a szerkesztő jó érzékkel pótolja, tévedéseit pedig tisztelettel javítja. A kiadvány melegen ajánlható mindenkinek, aki a második világháborús múlt továbbra is mélyrehatóan kíván betekinteni. (*Biczók Sándor: Katonaidő emlékei, 1944-1947. Türr István Múzeum, Baja, 2015. Bajai dolgozatok 19. Szerkesztette, a szöveget gondozta és a lábjegyzeteket írta Merk Zsuzsa*)

Mayer János

Védendő védtelenek: a vízityúk

■ A hazánkban sokféle előforduló vízityúk (*Gallinula chloropus*) viszonylagos gyakorisága ellenére inkább hallható, mint látható madarunk (ez a sajátossága még akkor is igaz, ha egyes, kevésbé zavart élőhelyeken mérsékelten előjön a növényzet takarásából). Gazdag hangrepertoárjából kiemelhető a gargalizáló „kjjor” és a kiáltásként ható „ki-kekk”: előbbi jelenlétét, utóbbi izgatottságát jelzi.

A nagyjából fogoly vagy galamb méretű madár (testhossza 28-32, szárnya 16-17, farka 6-8 cm) tollainak alapszíne palaszürke-palafekete, a felsőtestén barnás árnyalattal. Előzőeken túl alsó farkfedői fehérek, amelyek hátulról nézve fordított V-betűként hatnak (a farkát általában magasan tartja). A sötét tollazat kiemeli a vízityúk piros csőrét (csupán a vége sárga) és ugyanilyen színű, hókának nevezett bőrképződményét-homlokpajzsát, valamint hosszú, zöld ujjait és lábait (ezek közvetlenül a csüd tövénél sárgászörösek). A fiatal madarak barnásszürkék, hókájuk szürkészdől.

A vízityúk testoldalán fehér sávok láthatók

Az afrikai telelőterületeiről április eleje-közepe táján visszaérkező madár fészkelja viszonylag későn, május második felére válik teljessé. A vízityúk a mélyebb tavak parti zónájának övezetes növényzetében érzi jól magát. Itt a hínáros részekben főként táplálkozó-, míg a nádasokban elsősorban fészkelőhelyét találja meg. A pár mindkét tagja által épített fészek kevéssel a vízszint felett a nádasban és/vagy a vízi növényzetben, közel a parthoz, megfelelően takarva készül. Fészekanyagként száraz gyékény, nád és sás szárának darabjait, leveleket, a mély csésze béleléséhez zöld növényeket is használnak. A tojások száma jellemzően 6-11 közötti, ha 20 körüli, akkor több tojó tojik ugyanabba a fészekbe. A mindkét szülő által ült sárgásfehér alapon barnás-bíbor foltokkal-pettyekkel tarkított tojásokból három hét múltán kelnek ki az utódok. A fiókák több napos eltéréssel jönnek elő, mivel nem az utolsó tojás lerakása után kezdődik a kotlás. A szülők két-három napig a fészekre viszik a táplálékot, ezután

a fiatalokat vezetve együtt keresik az eleséget. A pelyhes fiókák feketék, csőrük pirosas. Az utódok háromhetes korukra már önállóan kutatják fel táplálékukat, a család még további két hétig marad együtt. Költési időben a vízityúk pár erősen territoriális viselkedésű, ilyenkor még fajtársaikat sem tűrik meg a közelükben. A pár júliusban másodszor is költ, az újabb fiatalok önállóodása akár augusztus végéig is elhúzódhat. A vízityúkok októberben vonulnak el telelőhelyeikre.

A vízityúk táplálékát a mélyebb vízben úszva vagy a növénytársulás felszínén úszó levelein lépkedve, a sekélyebb részekben pedig a mederaljzaton lépkedve kutatja fel, esetenként a vízparton is megfigyelhető keresgélő példány. Élelmének nagy részét a vízben élő rovarok és azok lárvái, puhatestűek, apró rákok és férgek képezik, mellettük békalencsét, magvakat fogyaszt, és a növények friss, lágy hajtásait csipegeti.

A madár felrepülésekor kezdetben lógatja a lábait, majd hátrafelé nyújtja. Megriasztva a vízinövényeken szaladni kezd a biztos fedezék felé, miközben szárnyaival csapkod. Nagy veszély esetén lebukik a víz alá és növény-szárba kapaszkodik, ahonnan fejét egy levél takarásában kidugva figyelni környezetét.

A guvatfélék (*Rallidae*) családjába tartozó vízityúk az északi részek kivételével egész Európában megtalálható, emellett elterjedési területeként kell említeni Afrikát, Ázsia déli részét, Észak- és Dél-Amerikát. Előzőek alapján talán kozmopolita fajnak is tartható, hiszen költőterülete négy kontinensre terjed ki. Hazánkban elsősorban az Alföldön és a Kisalföldön fészkel, de ezen kívül minden alkalmas élőhelyen – azaz tavakon, csatornák szegélyében, holtágakban, víztározókon stb. – fellelhető. „Költ az ártéri tavakban 20-30 pár.” – jellemezte a madár Baja környéki előfordulási viszonyait *Kalocsa Béla* 1995-ben (*A Gemenci Tájvédelmi Körzetben és közvetlen környezetében 1977 és 1994 között előfordult madarak listája*. = *Ártér. Bajai kulturális szemle. 1995/1-2. szám, 153. oldal*). Hazai fészkelő állományát a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület szakemberei 1995 és 2002 között 6000-12 000 párra becsülték. A madár védelme leghatásosabban élőhelyeinek megfelelő kezelésével, fenntar-

Nyolc tojásból álló fészekalj

tásával érhető el. Az 1954-től védett vízityúk természetvédelmi eszmei értéke a vidékfejlesztési miniszter 100/2012. (IX. 28.) számú rendelete szerint 25 000 Ft.

Nebojszki László

**Minden kedves olvasónknak
üdvözlő üzeneteket
kívánunk!**

BAJAI HONPOLGÁR

Baja és környéke honismereti
és kulturális folyóirata
Megjelenik minden hónap első napján
ISSN 1416-4469

Főszerkesztő: Dr. Mayer János
Főmunkatárs: Dr. Nebojszki László
Olvasószerkesztő: Sándor Boglárka

A szerkesztőbizottság tagjai:
Jász Anikó, Kothencz Kelemen, Kovács Zita,
dr. Laki Ferenc, Sarlós István, Sipos Loránd,
Zalavári László

Lapalapító:
Újvárosi Általános Művelődési Központ

Kiadó:
Bajai Honpolgár Alapítvány

Az alapítvány számlavezető bankja:
OTP Bank Nyrt. Bajai Fiókja
Szám száma: 11732033 20030119

Postacím: 6500 Baja, Telcs Ede u. 12.
E-mail: bajaihonpolgar@gmail.com

ELŐFIZETÉS: 06-79/322-600

Nyomdai munkák:
Arculat Nyomda Kft.

Baja, Attila u. 15. Tel.: 79/428-944

**A szerkesztőség a beküldött kéziratok
rövidítésének és stilisztikai javításának jogát
fenntartja!**